

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

AON wewn. 4987/97

~~.....~~
Egz. Nr 40

Płk dr Józef HALIK

ĆWICZENIE TAKTYCZNE I OPERACYJNE JAKO FORMA KSZTAŁCENIA W WYŻSZEJ UCZELNI WOJSKOWEJ

50219

WARSZAWA

1997

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

**WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH
ZAKŁAD METODYKI SZKOLENIA TAKTYCZNO-OPERACYJNEGO**

PRZEKLASYFIKOWANO

Protokół Nr 54305

AON wewn. 4987/97

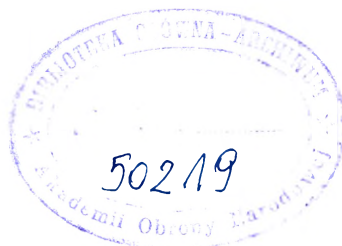
JAWNE

~~Do użytku służbowego~~

Egz. nr **40**

Plk dr Józef HALIK

**ĆWICZENIE TAKTYCZNE I OPERACYJNE
JAKO FORMA KSZTAŁCENIA
W WYŻSZEJ UCZELNI WOJSKOWEJ**

SPIS TREŚCI:

WSTĘP	- 5
1. ISTOTA I CHARAKTERYSTYKA ĆWICZENIA TAKTYCZNEGO (OPERACYJNEGO) JAKO FORMY KSZTAŁCENIA W WYŻSZEJ UCZELNI WOJSKOWEJ	- 6
1.1. Definicja ćwiczenia taktycznego (operacyjnego)	- 7
1.2. Elementy ćwiczenia jako zjawiska dydaktycznego	- 8
1.3. Zasady metodyczne ćwiczeń	- 13
2. MIEJSCE ĆWICZENIA W PROCESIE KSZTAŁCENIA W WYŻSZEJ UCZELNI WOJSKOWEJ	- 19
3. KRYTERIA DOBORU I KLASYFIKACJA ĆWICZEŃ PROWADZONYCH W WYŻSZEJ UCZELNI WOJSKOWEJ	- 22
4. PRZYGOTOWANIE I REALIZACJA ĆWICZEŃ TAKTYCZNYCH (OPERACYJNYCH) W WYŻSZEJ UCZELNI WOJSKOWEJ	- 25
4.1. Przygotowanie ćwiczeń	- 25
4.2. Organizowanie ćwiczeń	- 36
4.3. Prowadzenie ćwiczeń	- 43
ZAKOŃCZENIE	- 59
BIBLIOGRAFIA	- 60
WYKAZ RYSUNKÓW (SCHEMATÓW)	- 61

WSTĘP

System szkolenia wojskowego z uwagi na konieczność realizacji specyficznych celów i zadań dydaktycznych funkcjonuje w oparciu o cztery podsystemy tj. podsystem profesjonalnego szkolenia (kształcenia) kadr dla potrzeb sił zbrojnych; podsystem szkolenia dowództw i sztabów; podsystem szkolenia wojsk oraz podsystem wychowania w wojsku.

Profesjonalne szkolenie (kształcenie) kadry realizowane jest w zasadniczej części przez szkolnictwo wojskowe (szeroko rozumiane) tzn. akademie, wyższe szkoły oficerskie, szkoły chorążych, szkoły podoficerskie oraz ośrodki szkolenia podoficerów i młodszych specjalistów. Natomiast doskonalenie profesjonalnego i metodycznego przygotowania kadry dokonuje się w ramach szkolenia zasadniczego i uzupełniającego w jednostkach i instytucjach wojskowych.

Ze względu właśnie na ową specyfikę zadań oraz realizowanych celów dydaktycznych przygotowanie profesjonalne kadry musi być prowadzone (odbywać się) za pomocą (z wykorzystaniem) swoistego układu form oraz metod szkolenia (kształcenia) wraz z odpowiadającym im środowiskiem dydaktycznym (materialnym). O wyjątkowości tego układu decydują potrzeby taktyczno-operacyjnego i bojowego przygotowania dowództw i sztabów oraz wojsk.

Z tego też punktu widzenia zostanie dokonana analiza ćwiczenia taktycznego (operacyjnego) jako złożonej formy ^{1/} organizacyjnej kształcenia w wyższym szkolnictwie wojskowym.

W zamyśle autora celem opublikowania tego materiału było uświadomienie studentom studiów podyplomowych w szczególności ZPSP ^{2/} znaczenia ćwiczenia jako najbardziej pożądanej formy kształcenia profesjonalnego dowódców i oficerów sztabu taktycznego (operacyjnego) szczebla dowodzenia.

^{1/} Zgodnie z przyjętym w polskiej pedagogice poglądem, przez „formę nauczania” a w wojsku szkolenia, rozumie się organizacyjną stronę tegoż szkolenia. Określa ona w zależności od realizowanych celów dydaktycznych organizacyjne warunki szkolenia, na które składa się wiele czynników o charakterze czasowym, przestrzennym i materialnym.

^{2/} Skrót ten oznacza Zaoczne Podyplomowe Studium Pedagogiki.

1. ISTOTA I CHARAKTERYSTYKA ĆWICZENIA TAKTYCZNEGO (OPERACYJNEGO) JAKO FORMY KSZTAŁCENIA W WYŻSZEJ UCZELNI WOJSKOWEJ

W przygotowaniu profesjonalnym i metodycznym oficerów na stanowiska dowódcze i sztabowe w siłach zbrojnych bardzo ważne miejsce zajmują uczelnie wojskowe różnych poziomów i stopni ^{3/}.

Realizowany w nich proces dydaktyczny funkcjonuje za sprawą określonego systemu szkolenia przyjętego w poszczególnych uczelniach. Zasadniczymi elementami systemu szkolenia są przede wszystkim nauczyciele (nauczyciele akademicy, wykładowcy, instruktorzy) oraz studenci (słuchacze, podchorążowie). Oprócz tych rzecz można zasadniczych elementów systemu, a zarazem podmiotów w procesie nauczania (kształcenia), nie mniej ważnymi są również treści kształcenia, formy i metody oraz warunki kształcenia (organizacja, środowisko materialne itd.). Wszystkie wymienione elementy stanowią określoną strukturę systemu kształcenia, która funkcjonuje w określonym celu.

Celem tym najogólniej rzecz biorąc jest przygotowanie kadr o wysokich kwalifikacjach dowódczych i specjalistycznych do przewidywanych stanowisk (funkcji) w Siłach Zbrojnych RP. Aby ten cel osiągnąć koniecznym staje się realizacja specyficznych zadań i celów dydaktycznych. Zadania i cele dydaktyczne mogą być osiągnięte dzięki swoistym formom kształcenia (szkolenia).

Do form, które w zasadniczy sposób przyczyniają się do wszechstronnego przygotowania oficerów na stanowiska dowódcze i sztabowe zaliczamy ćwiczenia taktyczne (operacyjne) ^{4/}.

^{3/} W Siłach Zbrojnych RP od 1.10 1995 roku funkcjonują 4 akademie (AON, WAT, AMW, WAM); 4 wyższe szkoły oficerskie (WSO im. T. Kościuszki-Wrocław; WSO im. St. Czarnieckiego -Poznań; WSO im. Gen. J. Bema-Toruń i WSOSP- Dęblin) oraz 7 samodzielnych centrów szkolenia (CSŁ-Legnica; CSCzS-Piła; CSR-Jelenia Góra; CSOPłot-Koszalin; CSUiE-Olsztyn; CSInż-Lot-Oleśnica; CSMW-Ustka).

^{4/} W uczelniach wojskowych w procesie kształcenia studentów realizowane są ćwiczenia dowódczo-sztabowe dotyczące problematyki szczebla taktycznego (do dywizji włącznie) i operacyjnego (szczebel korpusu). Ćwiczenia te są optymalną formą kształcenia praktycznego studentów (słuchaczy) tych uczelni. W ćwiczeniach biorą oni udział na stanowiskach (funkcjach) dowódców, oficerów sztabu oraz szefów RWiS.

Aby dokładnie zrozumieć istotę tej specyficznej formy kształcenia jaką jest ćwiczenie taktyczne (operacyjne) celowym będzie przedstawienie najpierw definicji ćwiczenia, a następnie dopiero określenie elementów (czynników), które stanowią o charakterze tejże formy.

1.1. Definicja ćwiczenia taktycznego (operacyjnego)

Zgodnie z literaturą przedmiotu i na podstawie badań oraz doświadczeń dydaktycznych wielu nauczycieli akademickich AON i WSO można pokusić o zaprezentowanie następującej definicji ćwiczenia taktycznego (operacyjnego) realizowanego w uczelni wojskowej.

Ćwiczenie taktyczne (operacyjne) realizowane w procesie kształcenia w wyższych uczelniach wojskowych AW i WSO jest formą praktycznego kształcenia studentów, w którym oni występując w roli ćwiczących (dowódców, oficerów sztabów, szefów RWiS) na podstawie umownej sytuacji bojowej (taktycznej, operacyjnej) i otrzymanego zadania (działając w określonym czasie i zgodnie z zasadami sztuki wojennej) uczą się i nabywają umiejętności rozwiązywania złożonych problemów taktyczno-operacyjnych i dowodzenia w czasie przygotowania i prowadzenia walki (bitwy).

Z zaprezentowanej definicji wynika, że jest to złożona forma kształcenia gdyż dotyczy ona wielu elementów - podmiotów kształcenia, a także problematyka kształcenia ma również charakter interdyscyplinarny. Również cele jakie się realizuje wymagają określonych warunków, które muszą być spełnione. Warunki te mają najczęściej wymiar czasowy, przestrzenny i materialny. Ponadto taka forma organizacyjna kształcenia jaką są ćwiczenia taktyczne (operacyjne) determinuje również wzajemne stosunki między ćwiczącymi studentami (słuchaczami), a kadrą dydaktyczną zgoła inne niż na przykład w czasie wykładu, seminarium itp.

Konkludując można stwierdzić, że ćwiczenie taktyczne w warunkach uczelni wojskowej jest specyficznym przedsięwzięciem dydaktycznym - formą kształcenia praktycznego - zjawiskiem dydaktycznym.

1.2. Elementy ćwiczenia jako zjawiska dydaktycznego

Rozpatrując ćwiczenie taktyczno-operacyjne jako zjawisko (mini proces) dydaktyczne można w nim wyróżnić następujące (niezbędne, aby takie zjawisko miało miejsce w praktyce) jego elementy: ćwiczących ^{5/}, zadania bojowe (operacyjne); sytuację taktyczną (operacyjną) i jej realizm oraz reguły postępowania czyli zasady działania taktycznego (operacyjnego). Elementy ćwiczenia taktycznego (operacyjnego) jako zjawiska dydaktycznego przedstawiono na rys.1.

Ćwiczącymi w ćwiczeniu taktycznym (operacyjnym) realizowanym w warunkach uczelni wojskowej są nauczyciele akademicy (wykładowcy), kierownictwa wydziałów, katedr czy wreszcie przedstawiciele najwyższych władz uczelni na czele z komendantem - rektorem występujący w ćwiczeniu jako kierownictwo (kierownik) ćwiczenia czyli dowództwo i sztab przełożonego (szczebla nadrzędnego) oraz studenci (studenci, podchorążowie), występujący w roli określonych osób funkcyjnych (dowódcy, oficera sztabu, szefa RWiS) lub tworzący dowództwo, sztab określonego szczebla dowodzenia w zależności od tematu i rodzaju ćwiczenia.

Kierownictwo ćwiczenia w warunkach uczelni wojskowej to zespół oficerów o określonej strukturze organizacyjnej z nadanymi im uprawnieniami i nałożonymi obowiązkami. Powołany jest on do przygotowania i prowadzenia ćwiczenia, a głównie do kierowania jego przebiegiem. Wyposażony jest w niezbędne narzędzia pracy, środki transportu i łączności, powiązany wzajemnymi zależnościami funkcjonalnymi, służbowymi i dydaktycznymi ze strukturą orga-

^{5/} W tym przypadku jako ćwiczących potraktowano zarówno kierownictwo ćwiczenia (nauczycieli) jak i studentów.

nizacyjną zespołów studenckich, ćwiczących jako określone dowództwa i sztaby.

Pierwszą grupą zależności pomiędzy kierownictwem ćwiczenia i ćwiczącymi są zależności funkcjonalne i służbowe. Obydwie te zależności występują w toku pracy dowódczej i sztabowej rzeczywistych jednostek, ale mają one również miejsce w toku działalności dydaktycznej w czasie ćwiczeń organizowanych w uczelniach wojskowych.

Ćwiczący zespół studentów (podchorążych) występujący w ćwiczeniu jako określone dowództwo i sztab jest elementem większego systemu dowodzenia, a wyrabianie u studentów umiejętności i nawyków wynikających z zależności służbowych i funkcjonalnych, obok innych celów kształcenia stanowi również cel ćwiczeń dowódczo-sztabowych (taktycznych i operacyjnych) realizowanych w uczelni wojskowej.

Kolejnym elementem ćwiczenia jako zjawiska jest sytuacja taktyczna (operacyjna) i jej realizm. Jest to bardzo ważny czynnik. Można by nawet rzec podstawowy, aby móc określić przedsięwzięcie dydaktyczne - ćwiczeniem. Właśnie sytuacja taktyczna (operacyjna) stworzona (zainscenizowana) w trakcie ćwiczenia, zarówno ta dotycząca realności sytuacji bojowej jak i realności działania ćwiczących i kierownictwa ćwiczenia (przełożonego), a także realności obiegu informacji (zadań, meldunków itp.), przy wykorzystaniu realnie funkcjonujących urządzeń łączności, sprzyja nauczaniu, doskonaleniu, zgrywaniu, sprawdzeniu uczestników ćwiczenia. Jak widać wszelkie uwarunkowania zbliżające sytuację dydaktyczną do realiów występujących w działaniu dowództw (sztabów) w walce (operacji) służą realizacji celów przygotowania profesjonalnego przyszłych oficerów.

Sytuacja taktyczna (operacyjna) wyrażająca się realnymi działaniami ćwiczących sprzyja realistycznemu rozstrzygnięciu trudnych problemów pola walki, umiejscawiając ćwiczącego w takiej, a nie innej, często również zmieniającej się sytuacji taktycznej (operacyjnej) i uwarunkowaniach przeważnie niezależnych od uczestników ćwiczenia. Często jednakże realizm sytuacji

i działania ćwiczących oraz kierownictwa bywa upraszczany wręcz unicestwiający poprzez stosowanie ograniczeń w zakresie warunków pracy oficerów (inaczej działają ćwiczący w pomieszczeniach, a inaczej w warunkach polowych w terenie).

Realizm ćwiczenia ma niewątpliwie kapitalne znaczenie w wyrabianiu u studentów (oficerów) nie tylko umiejętności działania w trudnych sytuacjach, ale również wpływa na ich zachowanie psychologiczne.

Realizm ćwiczenia (rys.2) to realna sytuacja szkoleniowa i taktyczna (operacyjna) dla danego oddziału (związku taktycznego) występującego w ćwiczeniu. Czym więcej faktów i normalności tym bardziej przekonujące i pouczające staje się to dla ćwiczących. Ćwiczącym należy między innymi podać, że np.: brygada „X” realizuje szkolenie, że z takich to a takich przyczyn ... polityczno-militarnych, innych... zostały wprowadzone w tym okręgu, dywizji określone stany gotowości bojowej. Następnie, że ta (ćwicząca) brygada ma wykonać marsz do rejonów alarmowych (rejonu działań bojowych) i do godziny (dnia) ma osiągnąć zdolność do walki. Taka właśnie sytuacja (opis zdarzeń) pobudza wyobraźnię uczestników ćwiczenia i wpływa pośrednio również na ich zachowanie.

Realizm ćwiczenia to również realne działanie ćwiczących czyli uczestników ćwiczenia występujących w określonych rolach (funkcjach) wykonujących swoje obowiązki (zadania) indywidualnie i w ramach sztabu (komórki sztabu) stosownie do zaistniałej (stworzonej) sytuacji taktycznej (operacyjnej) oraz otrzymanego zadania. Pracować w realny sposób to znaczy wykonywać czynności (działania) wynikające z pełnionej funkcji, a następnie wypracowane dane (analizy, uogólnienia, kalkulacje czasowo-przestrzenne) przedstawiać dowódcy (przełożonemu) lub do innych komórek sztabu wypracowujących (uzasadniających) ostateczną decyzję (zamiar) działań w celu realizacji postawionego zadania.

Realizm działań kierownictwa ćwiczenia i podległych mu zespołów ma również niebagatelne znaczenie dla całokształtu przebiegu ćwiczenia. Kierow-

nictwo ćwiczenia (sztab przełożonego ^{6/}) nie może działać niezgodnie z zaistniałą sytuacją taktyczną (operacyjną) czy realizowanym zadaniem. Jego normalność i realność działania powinna dotyczyć działania polegającego na przekazywaniu zadań (zarządzeń) bojowych, przyjmowania meldunków i danych do wypracowanych decyzji (koncepcji) działania, reakcji na zaistniałą sytuację (podejmowanie decyzji cząstkowych), wystuchiwanie decyzji (sposobów realizacji zadań) podwładnych, korygowania i stawiania nowych zadań. Wszelkie informacje, a także sposób ich zbierania, przetwarzania i przekazywania w formie zadań (zarządzeń) itp. powinny obrazować faktyczną pracę dowództwa (sztabu) przełożonego.

Bardzo duże znaczenie dla realizmu ćwiczenia ma jak widać również realność (realizm) obiegu informacji taktycznych (operacyjnych) w różnych relacjach. Obieg informacji decyzyjno-wykonawczej w ćwiczeniach taktycznych i operacyjnych w WSO i AW przedstawiono na rys 3.

Na obieg informacji niewątpliwie duży wpływ mają takie czynniki jak między innymi:

- źródła informacji (tzn. skąd uzyskano informację, czy od elementów rozpoznawczych, od elementów rozpoznania lotniczego, od przełożonego, od sąsiadów, od wojsk działających w przodzie itd., itp.);
- treści informacji (tzn. w jakiej formie i co zostało przekazane, mogą to być meldunki bojowe (ustne i na piśmie), rozkazy, komendy itd., itp.);
- nośniki informacji (tzn. przy pomocy jakich środków technicznych przekazano informację, mogą tu być brane pod uwagę środki łączności telefonicznej, radiowej, faksy, telewizja, poczta polowa, bezpośrednio kontakty z odbiorcą itd., itp.).

⁶ W ćwiczeniach dowódczo-sztabowych z dowództwami i sztabami, a także realizowanymi w uczelniach wojskowych, kierownictwo ćwiczenia spełnia również zadania sztabu wyższego szczebla w zabezpieczeniu działań taktycznych (operacyjnych) jak również organizacyjnych (funkcjonalnych).

Na realizm sytuacji taktycznej (operacyjnej) niewątpliwie ma znaczący wpływ kolejny czynnik ćwiczenia - zjawiska dydaktycznego, jakim jest czas operacyjny (realny lub umowny). Przestrzeganie reżimu czasowego czyni sytuację taktyczną (operacyjną) bardziej realną, dynamiczną, mało tego realny czas wymusza niejako konieczność zbierania informacji, sposób podejmowania decyzji, sposób stawiania zadań itp.

Inny zakres i sposób rozstrzygania problemów taktycznych (operacyjnych) będzie miał miejsce w ćwiczeniu, w którym czas operacyjny będzie umowny lub zatrzymany, a inny gdy czas będzie realnie odzwierciedlał zmiany sytuacji zachodzące na polu walki.

Z kolei zadania bojowe (operacyjne) realizowane w trakcie ćwiczenia w uczelni wojskowej to również ważny czynnik - niezwykle polecenie w przedsięwzięciu dydaktycznym - jakim jest właśnie ćwiczenie. Zadania stawiane ćwiczącym (ćwiczącym dowództwom, sztabom) dotyczą najczęściej określonego rodzaju działań bojowych i szczebla dowodzenia. Zadania te wynikać powinny z określonej sytuacji taktycznej (operacyjnej). Zadania bojowe w czasie ćwiczenia mogą być stawiane bezpośrednio (ustnie) przez kierownika ćwiczenia, przedstawiciela sztabu przełożonego (kierownictwa ćwiczenia), a także przy wykorzystaniu środków łączności i urządzeń automatyzujących i wspomagających proces dowodzenia. Zadania bojowe dotyczyć będą najczęściej przedsięwzięć czynności realizowanych w czasie dnia (doby) walki, niekiedy mogą obejmować swoim zasięgiem dłuższy okres działań bojowych.

Bardzo ważnym elementem ćwiczenia - zjawiska dydaktycznego jest także ogół zasad działań taktycznych (operacyjnych) czyli wypracowanych przez historię wojen kanonów działania dowódców, sztabów oraz wojsk w celu odniesienia zwycięstwa.

Zasady działań taktycznych (operacyjnych) podobnie jak poprzednio wymienione elementy ćwiczenia - zjawiska dydaktycznego powinny być bezwzględnie przestrzegane. Zasady te w zależności od rozmachu ćwiczenia będą oczywiście mieć aspekt taktyczny lub operacyjny. Do zasad, które najczę-

ściej będą wykorzystywane w ćwiczeniach również i tych w szkolnictwie wojskowym zaliczyć można: zasadę celowości działań, zasadę ekonomii sił, zaszkoczenia, aktywności i manewrowości itd.

W ćwiczeniach taktycznych (operacyjnych) realizowanych w uczelniach wojskowych bardzo ważne znaczenie przywiązuje się do przestrzegania zasad metodycznych ćwiczenia czyli reguł postępowania dydaktycznego w ćwiczeniu, a także zasad nauczania będących nieodzownym elementem każdego procesu kształcenia również w uczelniach wojskowych.

1.3. Zasady metodyczne ćwiczeń

Ćwiczenia metodyczne taktyczne (operacyjne) w uczelniach wojskowych powinny być prowadzone według powszechnie znanych i sprawdzonych zasad. Można stosować różne rodzaje (odmiany) ćwiczeń, można realizować je stosując różnorodne metody nauczania (kształcenia) i osiągać różne cele, mniejsze lub większe efekty kształcenia. Nie można natomiast osiągać celów ćwiczeń, przygotowywać ćwiczących - studentów (słuchaczy) uczelni wojskowych do wykonywania określonych (funkcją, stanowiskiem) zadań w czasie pokoju lub okresie wojny, bez stosowania zasad metodycznych szkolenia (kształcenia) oraz zasad metodycznych ćwiczeń (w naszym konkretnym przypadku).

Do podstawowych zasad metodycznych ćwiczeń, które również należy przestrzegać w ćwiczeniach taktycznych (operacyjnych) w uczelniach wojskowych należą (rys. 4):

- * zasada zachowania w tajemnicy koncepcji ćwiczenia;
- * zasada równości szans stron biorących udział w ćwiczeniu;
- * zasada prowadzenia ćwiczenia wg decyzji ćwiczących dowódców;
- * zasada ciągłości ćwiczenia.

a) Zasada zachowania w tajemnicy koncepcji ćwiczenia

Istotą tej zasady jest niedopuszczenie do ujawnienia studentom treści rozwiązań problemów taktycznych (operacyjnych) wynikających z zadania bojowego w ćwiczeniu, które dopiero się odbędzie. Rozwiązania takie zwane potocznie „autorskimi” są często stosowane, szczególnie w ćwiczeniach grupowych. W nich to dla potrzeb realizacji celów kształcenia z taktyki ogólnej czy też taktyki rodzajów wojsk i służb opracowuje się zawczasu np. zamiar walki dowódcy oddziału, który stanowi podstawę w danych zajęciach (ćwiczeniu) do szczegółowych rozważań. Przeniknięcie do studentów podobnych informacji lub koncepcji przebiegu ćwiczenia (działania oddziału (brygady, pułku) jest ze wszech miar szkodliwe i wpływa demoralizująco na studentów. Minimalizuje również motywację do samodzielnej pracy nad rozwiązywaniem problemów taktycznych (operacyjnych) w ćwiczeniu. Przestrzeganie tej zasady w ćwiczeniach, szczególnie w ćwiczeniach podsumowujących proces studiów w WSO i AW jest wręcz koniecznością, gdyż jest to jeden z warunków umożliwiających zwiększenie efektywności kształcenia.

b) Zasada równości szans stron ćwiczących

Zasada ta zakłada, że siły i środki przydzielone ćwiczącym stronom oraz określone w zadaniu bojowym pasy (rejony) walki umożliwiają wykonanie tych zadań. Przy zadaniach podobnego typu np.: rozbicie przeciwnika w boju sportkaniowym siły przeciwstawnych stron powinny być mniej więcej równe. Brygada pancerna (zmechanizowana) może się zmierzyć z brygadą (dywizją) przeciwnika. Większe dysproporcje w potencjałach bojowych (ilościowych i jakościowych) muszą być świadomie przyjęte wówczas gdy jedna ze stron prowadzi natarcie, a druga się broni, ale i w tym przypadku, każda ze stron (silniejsza w natarciu, słabsza w obronie) powinny mieć równą szansę wykonania swojego zadania bojowego. Zwycięstwo w tych umownych warunkach jest sprawą otwartą. Zależy bowiem od inwencji studentów w procesie przygotowania i prowadzenia walki. Zasada ta będzie miała zastosowanie przede wszystkim

w ćwiczeniach grupowych z przejściem do praktycznego wykonania oraz w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych i z wojskami.

c) Zasada prowadzenia ćwiczenia według decyzji ćwiczących dowódców

Istotą tej zasady jest to, że ćwiczący po otrzymaniu zadania bojowego podejmują decyzję do działań (walki, bitwy) w pełni świadomi jej wyboru, spośród wielu możliwych wariantów działania.

Nie oznacza to jednak, że ćwiczenie będzie w pełni prowadzone tak, jak sobie życzy student - uczestnik ćwiczenia. Ograniczenie tej samodzielności w ćwiczeniach w uczelniach wojskowych wynika z faktu, że w uczelni studenci dopiero uczą się umiejętności dowodzenia. Dlatego też zasada ta jest najczęściej ograniczona w ćwiczeniach grupowych, gdzie na zajęciach z taktyki rodzajów wojsk i służb przerabia się zagadnienia szkoleniowe wg uprzednio przyjętego zamiaru. Ale i w tym przypadku pierwszeństwo mają proponowane przez studentów rozwiązania, które prowadzący ćwiczenie winien omówić, wskazując wady i zalety przedstawianych meldunków czy propozycji. Dopiero po takim zabiegu można podać tzw. „autorskie” rozwiązanie. Wiele większe możliwości zastosowania tej zasady występują w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych. Podejmowane decyzje przez studentów, stawiane zadania bojowe, muszą natychmiast być ocenione i podjęte przez grupę operacyjną i zespoły podgrywające, regulując dalszy przebieg ćwiczenia w zależności od postawionych celów szkoleniowych.

W ten sposób pobudza się samodzielność i wyobraźnię taktyczną (operacyjną) studentów, a także wyzwala się ich inicjatywę w działaniu.

d) Zasada ciągłości ćwiczenia

Istotą tej zasady jest płynność działań ćwiczących studentów w procesie przygotowania i prowadzenia walki (bitwy). W ćwiczeniach taktycznych ze

strzelaniem przede wszystkim należy dążyć do eliminowania przerw, które powodują okresy bezczynności. W ćwiczeniach grupowych, świadomie prowadzi się zajęcia grupowe, między którymi są przerwy kilkugodzinne lub nawet kilkudniowe. Ale i w nich rozgrywane sytuacje w sposób cząstkowy powinny wynikać z logicznego ciągu zdarzeń tych działań (sytuacji) na polu walki. Każda następna sytuacja (każde następne zajęcie) powinna wynikać z poprzednich zajęć.

W ćwiczeniach dowódczo-sztabowych prowadzonych w pomieszczeniach i terenie, ciągłość działań bojowych powinna być także zachowana. W uczelniach wojskowych w przeciwieństwie do jednostek, instytucji wojskowych dopuszczalne jest zatrzymanie czasu operacyjnego dla przedyskutowania ze studentami bądź to rozwiązania problemu taktycznego, bądź sposobu pracy np.: dowódcy, oficera sztabu w danej sytuacji. Natomiast w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych zwanych często w uczelniach - ćwiczeniami szkieletowymi, gdzie czas operacyjny biegnie równoległe z czasem astronomicznym, a istotą ćwiczenia jest obieg informacji i wzajemne reakcje między punktami dowodzenia w terenie z wykorzystaniem środków dowodzenia - takie przerwy są niedopuszczalne. Wszelkie czynności dodatkowe jak np.: wysłuchiwanie decyzji, przerwy na posiłki, sen itp. powinny być wkalkulowane w normalny tok pracy dowództwa (sztabu) ćwiczącego zgodnie z sytuacją bojową (taktyczną lub operacyjną).

Oprócz zasad metodycznych, które przypisane są niejako tylko ćwiczącemu, bezwzględnie należy w ćwiczeniach realizowanych w uczelniach przestrzegać również szczegółowych zasad szkolenia jak: zasady realizmu szkolenia wojskowego i zasady związku szkolenia indywidualnego i zespołowego (rys. 4.).

e) **Zasada realizmu szkolenia wojskowego** zwana również zasadą „uczenia tego co będzie potrzebne na wojnie”, lub zasadą maksymalnego zbli-

zenia szkolenia w czasie pokoju do rzeczywistych warunków pola walki, ma bogatą tradycję historyczną.

Już bowiem od najdawniejszych czasów prowadząc szkolenie żołnierzy czy później dowódców (sztabów) starano się aby przygotować żołnierzy, dowództwa (sztaby) i wojska do trudów i niebezpieczeństw życia polowego i działań bojowych, z drugiej zaś strony czyniono wszystko aby szkolenie nie zawierało elementów zbytniego ryzyka i prawdziwego niebezpieczeństwa spowodowanego rzeczywistym przeciwdziałaniem przeciwnika.

Powyższe ograniczenia powodują, że w toku ćwiczeń, a zwłaszcza w ćwiczeniach taktycznych i operacyjnych może się zrodzić u szkolonych, oficerów, dowództw (sztabów) poczucie fikcyjności i umowności co z kolei wywołuje tendencję do omijania trudności, niedokładnego wykonywania zadań itp. W szczególnie negatywny sposób ta fikcyjność i umowność sytuacji taktyczno-operacyjnych może przejawiać się w szkoleniu oficerów, dowództw (sztabów) w warunkach uczelni wojskowej. I tak na przykład podjęcie przez dowódcę (studenta, podchorążego) w warunkach ćwiczebnych decyzji do działań, nawet o największym ciężarze gatunkowym, lub zupełnie błędnej nie pociąga za sobą żadnych praktycznych konsekwencji, gdyż czynność tego rodzaju ma charakter działania dydaktycznego i nie jest związana z jakąkolwiek faktyczną odpowiedzialnością. W ćwiczeniach taktycznych i operacyjnych, zwłaszcza grupowych i dowódczo-sztabowych, odpada więc faktycznie problem liczenia się z własnymi stratami bojowymi, materialnymi i psychologicznymi poniesionymi czy to na skutek działania przeciwnika, czy też popełnienia określonych błędów taktycznych (operacyjnych).

Umowność zadań taktyczno-operacyjnych negatywnie więc wpływa na kształtowanie u szkolonych poczucia odpowiedzialności za podjęte decyzje prowadzi również do pobieżnego i mechanicznego rozwiązywania problemów „fikcyjnego” pola walki.

W celu przeciwdziałania podobnym tendencjom (zwalczania w szkoleniu wojskowym, zwłaszcza taktyczno-operacyjnym) nadmiernej umowności zaleca

się maksymalnie zbliżyć sytuację szkoleniową i sytuację ćwiczeń (nawet sprawy organizacji pracy wewnątrz sztabu i pomiędzy sztabami) do rzeczywistości pola walki. Realizm jaki tworzy określona sytuacja taktyczno-operacyjna, a także działalność żołnierzy, oficerów odpowiadająca charakterowi i wymaganiom przyszłej wojny sprzyja wytworzeniu się u ćwiczących odpowiednich postaw psychologicznych ułatwiających wczuć się w określone role w umownej sytuacji i poważne traktowanie zadań bojowych (ćwiczebnych).

Realizm stosowany w ramach ćwiczeń ułatwia kształtowanie u studentów (podchorążych) żywej wyobraźni taktyczno-operacyjnej. Rozwijanie tego rodzaju wyobraźni ma szczególne znaczenie. W okresie szkolenia pokojowego zrozumienie istoty i uwarunkowań działań bojowych będzie możliwe dzięki własnej wyobraźni, która może być zdobywana i doskonalona właśnie w ramach ćwiczeń. Patrząc na mapę z wrysowaną sytuacją taktyczną (operacyjną) lub obserwując teren umownej walki, student, podchorąży przyszły dowódca lub oficer sztabu musi plastycznie wyobrazić sobie co ukrywa się w symbolach przedstawiających położenie i ugrupowanie wojsk własnych i przeciwnika oraz myślowo uzupełniać obraz rzeczywistego terenu zjawiskami właściwymi dla współczesnego pola walki. Na podstawie tejże mapy lub terenu, a także często szczegółowych informacji o przeciwniku uwzględniając również zmienność sytuacji dowódca powinien przewidzieć możliwy rozwój sytuacji i z góry założyć własną reakcję na spodziewany przebieg wydarzeń. Wyobraźnia jak widać nie jest li tylko sztuką, można się jej nauczyć i ją kształtować w toku trudnych ćwiczeń prowadzonych w warunkach zbliżonych do rzeczywistości współczesnego pola walki.

Ponadto istotną właściwością zasady realizmu jest to, że obowiązuje ona zarówno kadrę jak i ćwiczących żołnierzy (oficerów) i w jednostkach, instytucjach jak również (a przede wszystkim) w uczelniach wojskowych. Dlatego też od wszystkich uczestników ćwiczeń taktyczno-operacyjnych w jednostkach, instytucjach oraz uczelniach wojskowych wymaga się, aby w toku ćwiczenia zachowywali się tak jakby faktycznie prowadzone były rzeczywiste działania bojowe.

2. MIEJSCE ĆWICZENIA W PROCESIE KSZTAŁCENIA W WYŻSZEJ UCZELNI WOJSKOWEJ

Realizacja celów i zadań dydaktycznych dokonuje się w toku procesu kształcenia. Proces ten obejmuje (wzajemnie powiązane ze sobą różnymi zależnościami czynności nauczycieli akademickich i studentów, czyli (używając języka dydaktyki) - nauczanie i studiowanie.

Często nauczanie i studiowanie określane jest terminem kształcenie. W dydaktyce szkoły wyższej, w szczególności wojskowej kształcenie jest procesem, którego istota sprowadza się nie tylko do opanowania przez studentów - oficerów^{7/}, określonej wiedzy, umiejętności i nawyków ale przede wszystkim do dobrego przygotowania ich w zakresie wykonywania obowiązków oraz zadań w roli dowódcy oddziału (pododdziału) lub oficera sztabu.

Ćwiczenie taktyczne (operacyjne) jako złożona forma kształcenia studentów WSO i AW realizowane jest w toku kształcenia w różnym jego etapie. I tak ćwiczenie taktyczne grupowe (różne jego odmiany) realizowane jest w trakcie poszczególnych semestrów i dotyczy problematyki poszczególnych szczebli dowodzenia (batalionu, brygady, dywizji i korpusu). Jego głównym celem jest wyposażenie studentów (oficerów) w wiedzę i umiejętności profesjonalne w zakresie rozwiązywania problemów taktycznych (operacyjnych) w czasie przygotowania i prowadzenia walki. A przede wszystkim nauczanie ich metodologii pracy dowódcy (oficera sztabu) określonego szczebla dowodzenia w różnych rodzajach działań bojowych w szczególności zaś w działaniach obronnych.

Natomiast ćwiczenie dowódczo-sztabowe realizowane jest jako podsumowujące etap kształcenia (szczebel dowodzenia) po pierwszym i drugim roku studiów AON i na zakończenie studiów w WSO. Ćwiczenia dowódczo-

^{7/} W odróżnieniu od WSO (gdzie studentami są podchorążowie wywodzący się z absolwentów szkół średnich, którzy stają się z chwilą zaliczenia ich w poczet studentów uczelni - kandydatami na żołnierzy zawodowych) w AON studentami są oficerowie posiadający dyplom ukończenia WSO oraz staż zawodowy na stanowisku dowódcy plutonu, kompanii a niekiedy batalionu.

sztabowe mają charakter ćwiczeń kompleksowych realizowanych nie tylko w pomieszczeniach ale i terenie. Uwzględniają one wszystkie możliwe problemy taktyczno-operacyjne wynikające z przygotowania i prowadzenia różnych rodzajów działań bojowych. Na przykład w AON realizowane są one jako tzw. obóz zimowy i letni po zakończeniu realizacji odpowiedniej problematyki. Na pierwszym roku studiów – batalionu i brygady (obóz letni) i na drugim roku studiów problematyki dywizji (obóz zimowy). Miejsce ćwiczeń grupowych, dowódczo-sztabowych oraz ćwiczenia szkieletowego w procesie kształcenia w AON przedstawiono na rys. 5.

Oprócz ćwiczeń dowódczo-sztabowych prowadzonych w pomieszczeniach i terenie w AON prowadzi się także dwuszczeblowe ćwiczenie dowódczo-sztabowe ze środkami łączności w terenie zwane potocznie szkieletowym. Spośród studentów pierwszego roku studiów tworzy się dowództwa oddziałów funkcjonujące w ćwiczeniu jako stanowiska dowodzenia brygad (SD BZ/BPanc), zaś ze studentów drugiego roku - dowództwa związków taktycznych funkcjonujące w ćwiczeniu jako stanowiska dowodzenia dywizji (SD DZ).

Stanowiska dowodzenia rozmieszczone są w terenie, w odległościach zgodnie z normami obowiązującymi w czasie obrony lub w natarciu, z wykorzystaniem technicznych środków łączności. Głównym celem ćwiczenia szkieletowego jest nauczanie studentów umiejętności współpracy między stanowiskami dowodzenia w relacji związek taktyczny - oddział w toku przygotowania i prowadzenia walki. Równocześnie studenci doskonalą swoje umiejętności indywidualne i zespołowe w pracy sztabowej na stanowisku dowodzenia.

Reasumując, w wyniku prowadzonych w WSO i AON ćwiczeń grupowych, dowódczo-sztabowych i szkieletowych studenci (słuchacze) nabywają przede wszystkim umiejętności^{8/} dowodzenia w procesie przygotowania i prowadzenia walki (bitwy). W ćwiczeniach grupowych uczą się umiejętności pracy w roli dowódcy oddziału, oficera sztabu, szefa rodzajów wojsk i służb, a na-

^{8/} W ramach ćwiczeń w AON rozwija się najczęściej następujące umiejętności: organizacyjno-planistyczne i intelektualno-wykonawcze.

stępnie w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych w tym szkieletowych - umiejętności kierowania zespołem tworzącym stanowisko dowodzenia oddziału (związku taktycznego).

3. KRYTERIA DOBORU I KLASYFIKACJA ĆWICZEŃ PROWADZONYCH W WYŻSZEJ UCZELNI WOJSKOWEJ

W szkolnictwie wojskowym, ale nie tylko - również w jednostkach i instytucjach wojskowych głównymi czynnikami wpływającymi na ukształtowanie się określonych kryteriów doboru i klasyfikacji ćwiczeń wojskowych były i są potrzeby profesjonalnego i metodycznego przygotowania kadry oraz studentów do wykonywania określonych funkcji (obowiązków i zadań) w okresie wojny, a także rozwój techniki wojskowej oraz form i sposobów prowadzenia działań bojowych.

W uczelniach wojskowych ćwiczenia taktyczne (operacyjne) stanowią zasadniczą formę realizacji celów i treści kształcenia taktycznego (operacyjnego) w procesie nauczania.

Dobór i wykorzystanie w kształceniu studentów określonych rodzajów oraz odmian ćwiczeń uzależniony jest między innymi potrzebą przygotowania studentów do wykonywania obowiązków (zadań) na przewidzianych stanowiskach w jednostkach, instytucjach oraz uczelniach wojskowych. Tymi przewidywanymi stanowiskami dla studentów (podchorążych) WSO^{9/} będzie funkcja dowódcy plutonu (kompanii), zaś dla studentów AW^{10/} funkcja dowódcy kompanii, batalionu, a także oficera sztabu oddziału, związku taktycznego lub instytucji wojskowej.

Ze względu na ową specyfikę przygotowania studentów do określonych, w szczególności stanowisk dowódczych i sztabowych najbardziej efektywnymi rodzajami ćwiczeń taktycznych (operacyjnych) są ćwiczenia grupowe i dowódczo-sztabowe oraz szkieletowe^{11/} (rys. 6). Pozwalają one na nauczenie (doskonalenie, kształtowanie) uczestników ćwiczeń indywidualnych, a także zespołowych praktycznych umiejętności składających się na całokształt czynności dowodzenia w działaniach bojowych. W ćwiczeniach tych można najbar-

^{9/} WSO - wyższa szkoła oficerska.

^{10/} AW - akademia wojskowa.

^{11/} W AON ćwiczenie szkieletowe realizowane jest pod koniec procesu szkolenia.

dziej aktywnie oddziaływać jednocześnie na wszystkich ćwiczących zwłaszcza w zakresie rozwijania wyobraźni, podejmowania uzasadnionego ryzyka przy podejmowaniu decyzji, organizowania działań bojowych w tym wydawania rozkazów (zarządzeń) bojowych, organizacji współdziałania oraz zabezpieczenia bojowego i logistycznego działań, a także opracowania dokumentów bojowych.

W wyższych szkołach oficerskich oraz Akademii Obrony Narodowej stosowane są różnorodne odmiany zarówno ćwiczeń grupowych jak i dowódczo-sztabowych.

Ze względu na miejsce w procesie kształcenia wyróżniamy następujące odmiany tych ćwiczeń, a mianowicie ćwiczenia zapoznawcze ^{12/}, główne, doskonalące i specjalistyczne a także podsumowujące (egzaminacyjne).

Ponadto ćwiczenia grupowe i dowódczo-sztabowe w zależności od historycznie i empirycznie ukształtowanych kryteriów dotyczących celów szkolenia (kształcenia), rozmachu, liczby stron oraz szczebli dowodzenia, a także miejsca ich prowadzenia mieszczą w sobie szereg odmian.

I tak z punktu widzenia celów szkolenia (kształcenia) ćwiczenia grupowe mogą być nauczające, doskonalące, metodyczne, pokazowe oraz kontrolne (sprawdzające, egzaminacyjne), a także doświadczalne (eksperymentalno-badawcze). Natomiast ze względu na szczebel dowodzenia (rozmach) mogą być kompanijne (bateryjne), batalionowe (dywizjonowe), pułkowe (brygadowe), dywizyjne i korpuśne. Ze względu zaś na liczbę stron i szczebli dowodzenia ćwiczenia grupowe są zawsze jednostronne i jednoszczelowe. Z kolei ze względu na miejsce ich prowadzenia mogą być realizowane w salach wykładowych i terenie.

Odmiany ćwiczeń grupowych przedstawiono na rys. 7.

Ćwiczenia dowódczo-sztabowe oraz szkieletowe ^{13/} ze względu na określone wcześniej kryteria przyjmują następujące odmiany: ze względu na cele

^{12/} Ćwiczenia zapoznawcze dotyczą li tylko ćwiczeń grupowych.

^{13/} Ćwiczenie szkieletowe realizowane jest w AON na drugim roku studiów. Jest to ćwiczenie podsumowujące dwuletni proces kształcenia studentów studiów dyplomowych. Ćwiczenia dowódczo-sztabowe są natomiast realizowane na pierwszym i drugim roku studiów, jako podsumowujące semestr (szczebel dowodzenia).

szkolenia (kształcenia) mogą być zgrywające, doskonalące, sprawdzające (kontrolne i egzaminacyjne) oraz doświadczalne (badawcze); ze względu na rozmach mogą być brygadowe (pułkowe), dywizyjne i korpuśne; natomiast ze względu na liczbę stron i szczebli dowodzenia ćwiczenia dowódczo-sztabowe mogą być jedno i dwustronne, jedno dwu i wieloszczeblowe; ze względu zaś na miejsce ich prowadzenia mogą być realizowane w salach wykładowych, SOD lub terenie, a także i w salach i terenie ^{14/}.

Odmianny ćwiczenia dowódczo-sztabowego przedstawiono na rys. 8.

^{14/} W terenie realizowane będą w szczególności ćwiczenia szkieletowe. W ćwiczeniach tych wykorzystywane są rozwinięte w terenie SD poszczególnych szczebli dowodzenia oraz stacjonarne i ruchome środki łączności.

4. PRZYGOTOWANIE I REALIZACJA ĆWICZEŃ TAKTYCZNYCH (OPERACYJNYCH) W WYŻSZEJ UCZELNI WOJSKOWEJ

Ćwiczenie taktyczne (operacyjne) realizowane w uczelniach wojskowych podobnie jak w dowództwach (sztabach) jednostek i instytucji wojskowych ma zazwyczaj dwie zasadnicze fazy. Fazę pierwszą obejmującą przedsięwzięcia składające się na przygotowanie ćwiczenia i fazę drugą dotyczącą realizacji ćwiczenia. Przygotowanie ćwiczenia z kolei obejmuje przedsięwzięcia dotyczące opracowania ćwiczenia (do których można zaliczyć czynności wstępne kierownika i autora /zespołu autorskiego/ ćwiczenia, a w tym w szczególności wypracowanie koncepcji przygotowania i przeprowadzenia ćwiczenia zarówno przez kierownika jak i też autora /zespołu autorskiego/, wydanie wytycznych, prowadzenie rekonesansu kierownika lub autora ćwiczenia, opracowanie dokumentacji ćwiczenia, postawienie zadań wykonawcom) oraz organizowania ćwiczenia, na które składają się przedsięwzięcia dotyczące przygotowania rejonu ćwiczenia, przygotowania kierownictwa oraz ćwiczących.

Natomiast na realizację ćwiczenia składają się przedsięwzięcia kierownika (kierownictwa) ćwiczenia, jak i ćwiczących dotyczące prowadzenia ćwiczenia (czyli poszczególnych jego okresów)^{15/} oraz omówienia ćwiczenia.

Ideowy schemat przygotowania i prowadzenia ćwiczeń taktycznych (operacyjnych) w WSO i AW przedstawiono na rys. 9.

4.1. Przygotowanie ćwiczeń

Za przygotowanie ćwiczeń w WSO i AW odpowiedzialni są przełożeni (komendanci wydziałów, kierownicy katedr) zwani dalej kierownikami ćwiczenia, którzy koordynują przedsięwzięcia związane z opracowaniem i zorganizo-

^{15/} Wyodrębnienie czterech okresów w etapie przeprowadzenia ćwiczenia tj. rozpoczęcia ćwiczenia, przygotowania działań bojowych, dynamiki walki oraz zakończenia ćwiczenia jest tylko czynnością porządkującą pozwalającą na właściwy przebieg i ocenę ćwiczących w czasie organizacji i prowadzenia walki (bitwy).

waniem ćwiczenia. Zakres prac w tym względzie jest różny w zależności od rodzaju ćwiczenia oraz jego rozmachu.

W związku z tym, że ogólne zasady przygotowania różnych rodzajów ćwiczeń mają wiele cech wspólnych w niniejszym podrozdziale przedstawiono uniwersalny sposób opracowania i zorganizowania ćwiczeń zarówno na szczeblu taktycznym jak i operacyjnym.

Każde ćwiczenie ma z góry określony cel, temat, rodzaj, odmianę i tak jest wkomponowane w proces kształcenia aby kolejno realizując poszczególne ćwiczenia realizować także cel główny kształcenia taktycznego (operacyjnego) podchorążych WSO czy studentów AW /zob. rys. 5/.

Przystępując do przygotowania ćwiczenia przełożony (kierownik ćwiczenia) w pierwszej kolejności dokonuje analizy danych stanowiących podstawę do opracowania i przygotowania ćwiczenia. Analizuje temat, cele, rodzaj ćwiczenia, skład ćwiczących, termin, rejon ćwiczeń, zabezpieczenie logistyczne, wnioski z poprzednich ćwiczeń, aktualnie obowiązujące dokumenty normatywne i szkoleniowe, sposoby prowadzenia działań bojowych przez wojska własne i przeciwnika oraz rozkazy i wytyczne przełożonych.

Po przeanalizowaniu wszystkich danych przełożony (kierownik ćwiczenia) powinien uświadomić sobie miejsce i rolę ćwiczenia w realizacji celów kształcenia WSO i AW a następnie:

- wypracowuje koncepcję metodyczno-taktyczną ćwiczenia;
- wyznacza zespół autorski;
- udziela wytycznych do opracowania i zorganizowania ćwiczenia;
- określa strukturę organizacyjną ćwiczenia i wyznacza osoby sprawujące kierownicze funkcje w kierownictwie ćwiczenia;
- ustala wielkość zużycia limitów eksploatacyjno-materiałowych;
- określa sposoby zajmowania przez ćwiczących miejsc ćwiczenia, przejazdu oraz powrotu do WSO (AW) w wypadku gdy ćwiczenie realizowane jest na bazie jednostki wojskowej (brygady, dywizji);

- kieruje przygotowaniem ćwiczenia;
- przeprowadza instruktaż (rekonesans) w rejonie ćwiczenia;
- przygotowuje kierownictwo do ćwiczenia i określa sposoby przygotowania się ćwiczących (studentów, oficerów) do ćwiczenia.

Wypracowanie koncepcji metodyczno-taktycznej ćwiczenia

Kierownik ćwiczenia po zapoznaniu się z informacjami stanowiącymi podstawę do przygotowania ćwiczenia, osobiście dokonuje ich szczegółowej analizy w celu sformułowania koncepcji metodyczno-taktycznej, czyli projektu przeprowadzenia ćwiczenia. W pierwszej kolejności analizuje temat ćwiczenia, jego rodzaj, cele szkoleniowe oraz pozostałe dane dotyczące terminu, rejonu ćwiczenia itd.

Sposób pracy kierownika przy wypracowaniu koncepcji metodyczno-taktycznej może być różny. Może sam wypracować koncepcję lub zlecić jej wypracowanie wyznaczonemu autorowi (zespołowi autorskiemu) i przedstawić jej do akceptacji. Niekiedy kierownik może wypracować koncepcję wspólnie z autorem ćwiczenia. Z praktyki dydaktycznej wynika jednak, że najlepiej jest gdy kierownik wypracowuje koncepcję ćwiczenia osobiście. Ma wówczas wyrobiony pogląd na opracowanie, zorganizowanie i prowadzenie oraz omówienie ćwiczenia, a jego wytyczne dla autora są konkretne i użyteczne.

Również sposób analizy informacji stanowiących podstawę do przygotowania ćwiczenia może być różny. Można analizować kolejno temat, rodzaj, termin ćwiczenia itd. oraz wyciągać niezbędne wnioski do wypracowania koncepcji ćwiczenia lub analizować wszystkie dane jednocześnie, tzn. temat rozpatrywać wraz z rejonem, składem ćwiczących, terminem itp. Drugi sposób jest trudniejszy i wymaga wprawy i doświadczenia w zakresie opracowania ćwiczeń taktycznych.

Z praktyki opracowanie ćwiczeń w WSO i AON wiadomo, że najwięcej problemów stwarza analiza tematu ćwiczenia. Dość często tematy ćwiczenia są formułowane zbyt ogólnie (lapidarnie). Dlatego w czasie analizy tematu należy wydobyć trzy najistotniejsze elementy składowe: rodzaj działań bojowych (np.: natarcie, obrona); szczebel dowodzenia (np.: batalion, brygada itd.); oraz warunki przebiegu działań bojowych w ćwiczeniu.

Przystępując do analizy rodzaju działań bojowych kierownik ćwiczenia (lub główny autor) powinien ustalić jakie wojska zarówno ze strony przeciwnika jak i wojsk własnych stają przed sobą, kto przechodzi do natarcia, a kto się broni itd. Następnie powinien rozważyć jakie realizują zadania w momencie rozpoczęcia ćwiczenia i jakie będą realizować później. Sposób postępowania kierownika w czasie analizy rodzaju działań bojowych jest najczęściej różny. Jedni uważają, że w pierwszej kolejności należy rozważyć zadania bojowe, np.: ćwiczącego batalionu (brygady), po czym zastanowić się nad działaniem podwładnych, przełożonego, sąsiadów a na końcu „ustawić” przeciwnika. Ta droga prowadzi, co potwierdza praktyka opracowania ćwiczeń do zbudowania „sztucznych” zamiarów stron, nielogicznych zadań bojowych i udziwnionego działania przeciwnika. Dlatego ze względu na powyższe doświadczenia celowo jest rozpoczynać analizę od przeciwnika. Można też prowadzić rozważania kompleksowo, czyli analizować łącznie działania przeciwnika i naszych wojsk stosownie do szczebla dowodzenia. Ten sposób wymaga jednak dużej wyobraźni i wprawy w opracowywaniu ćwiczeń. Analiza działań bojowych musi dać odpowiedź na szereg pytań dotyczących rodzaju działań przeciwnika; możliwości działania wojsk własnych, możliwości działania przełożonego; możliwości działania szczebla ćwiczącego; oraz możliwości działania sąsiadów. Należy również określić moment rozpoczęcia i zakończenia ćwiczenia oraz moment otrzymania (postawienia) zadania.

Efektem końcowym analizy rodzaju działań bojowych, wynikającym najczęściej z tematu ćwiczenia, powinien być rysunek (idea) działań bojowych w ćwiczeniu. Czyli mówiąc językiem taktyki, będzie to projekt decyzji do obro-

ny (lub natarcia) dowódcy szczebla nadrzędnego w stosunku do ćwiczących, poszerzony o zarys sytuacji „dynamicznych” do rozegrania w ćwiczeniu.

Dokonując analizy szczebla dowodzenia ćwiczących kierownik (autor ćwiczenia) powinien rozważyć i określić miejsce ćwiczącego szczebla dowodzenia w ugrupowaniu przełożonego, ustalić szczebel dowodzenia sąsiadów i podwładnych. Przemyśleć powinien także, jakie przyjąć w ćwiczeniu szczeble dowodzenia przeciwnika, stosownie do szczebla dowodzenia wojsk własnych.

W wyniku analizy szczebla dowodzenia ćwiczących kierownik ćwiczenia (główny autor) powinien wyciągnąć następujące wnioski dotyczące:

- ❖ miejsca ćwiczącego szczebla dowodzenia w strukturze organizacyjnej przełożonego;
- ❖ szczebli dowodzenia sąsiadów i podwładnych;
- ❖ struktury dowodzenia przeciwnika dla potrzeb przełożonego, ćwiczącego szczebla dowodzenia jego sąsiadów i podwładnych.

Z kolei dokonana przez niego analiza przebiegu działań bojowych przyjętych w ćwiczeniu służyć będzie m.in. realizmowi działań i musi ona dać odpowiedź na następujące problemy:

- ❖ czy działania bojowe będą prowadzone w sposób konwencjonalny, czy z użyciem broni masowego rażenia;
- ❖ czy warunki atmosferyczne mają być rzeczywiste czy założyc umowne;
- ❖ jaka przyjąć strukturę organizacyjną przeciwnika i wojsk własnych (ćwiczebną czy rzeczywistą);
- ❖ w jakim terenie (rejonie kraju) powinno przebiegać ćwiczenie;
- ❖ jakie przyjąć sposoby przechodzenia wojsk do obrony (natarcia);
- ❖ inne warunki w zależności od potrzeb.

Kierownik po analizie tematu ćwiczenia ma w miarę pełny obraz przebiegu działań bojowych w ćwiczeniu, zwłaszcza co do:

- ❖ miejsca i roli ćwiczącego szczebla dowodzenia w strukturze organizacyjnej przełożonego z określeniem niezbędnych szczebli dowodzenia sąsiadów, podwładnych, w stosunku do struktury organizacyjnej przeciwnika;
- ❖ umownej walki (bitwy) od momentu jej rozpoczęcia w ćwiczeniu do jej zakończenia, będącej odbiciem tematu ćwiczenia;
- ❖ przyjęcia w ćwiczeniu warunków maksymalnie zbliżających działania bojowe ćwiczących do wymagań (realizmu) pola walki.

Uzyskane wnioski z analizy tematu ćwiczenia ukierunkowują kierownika do analizy pozostałych informacji stanowiących podstawę do wypracowania zwłaszcza koncepcji metodycznej.

Bardzo ważną czynnością kierownika ćwiczenia taktycznego (operacyjnego) w ramach analizy danych będzie również analiza celów ćwiczenia oraz jego rodzaju lub odmiany. Bowiem cele ćwiczenia winny korespondować z celami kształcenia w uczelni oraz służyć realizacji teorii kształcenia. Z kolei rodzaj ćwiczenia lub też jego odmiana również musi być adekwatny do celów głównych ćwiczenia i odpowiadać potrzebom przygotowania absolwentów.

W praktyce dydaktycznej uczelni wojskowej przyjęło się formułować cele ćwiczeń według następującego układu:

- ◆ uczyć (tego co nowe);
- ◆ doskonalić (to co już znane);
- ◆ sprawdzić (to co niezbędne do prowadzenia ćwiczenia lub znajomości teorii);
- ◆ zbadać (to co może poprawić skuteczność kształcenia studentów).

Kierownik ćwiczenia po sprecyzowaniu celów ćwiczenia w celu ich zrealizowania wybiera określony rodzaj i odmianę ćwiczenia. Musi on określić, czy to jest ćwiczenie grupowe czy dowódczo-sztabowe, czy jest to ćwiczenie wprowadzające, główne, egzaminacyjne, itp., czy dotyczy problematyki epizodycznej czy całościowo ujmuje problematykę walki (bitwy) w obronie i natarciu. I wreszcie czy jest to ćwiczenie jednoszczeblowe lub wieloszczeblowe; jednostronne czy dwustronne, czy jest to ćwiczenie prowadzone w sali lub w terenie.

Analiza rodzaju ćwiczenia powinna dać odpowiedź na następujące kwestie:

- ✓ jakie i ile przewidzieć zagadnień w ćwiczeniu;
- ✓ jaki zorganizować skład kierownictwa ćwiczenia;
- ✓ jaki przewidzieć skład zespołu autorskiego;
- ✓ w jaki sposób ćwiczący zajmą rejon (miejsce) do ćwiczenia i w jakich okolicznościach zakończą ćwiczenie;
- ✓ jaki przewidzieć sposób obiegu informacji decyzyjno-wykonawczej w relacji kierownictwo – ćwiczący (z uwzględnieniem ilości i formy założeń taktycznych) oraz „podgrywki”.

Po analizie tematu i rodzaju ćwiczenia oraz po sformułowaniu szczegółowych celów ćwiczenia, kierownik rozpatruje jeszcze kwestie dotyczącą składu ćwiczących, terminu i rodzaju ćwiczenia oraz problemy zabezpieczenia logistycznego.

Po dokonaniu syntezy wszystkich wniosków wynikających z analizy powyższych informacji stanowiących podstawę do przygotowania ćwiczenia, kierownik ćwiczenia formułuje koncepcje metodyczno-taktyczną ćwiczenia. W koncepcji metodyczno-taktycznej ^{16/} ujmuje następujące punkty (treści) dotyczące wizji przyszłego ćwiczenia (zajęcia):

^{16/} W Instrukcji o przygotowaniu i prowadzeniu ćwiczeń z dowództwami i sztabami w Siłach zbrojnych RP określa się ją jako koncepcje przygotowania i przeprowadzenia ćwiczenia.

- temat, cele szkoleniowe oraz rodzaj ćwiczenia;
- miejsce przeprowadzenia oraz termin i uczestników ćwiczenia;
- skład stron (wojska przeciwnika i własne);
- sytuację wyjściową do ćwiczenia, a w niej ogólną sytuację polityczno-militarną stron oraz ogólne położenie wyjściowe i zamiary stron a także podział na etapy i zagadnienia szkoleniowe;
- sposób wykorzystania środków automatyzacji dowodzenia;
- strukturę organizacyjną kierownictwa i ćwiczących oraz sprawy organizacyjne.

Natomiast w części taktycznej (operacyjnej) w powyższej koncepcji określa się:

- ◆ położenie wyjściowe i założony zamiar działania przeciwnika;
- ◆ położenie wyjściowe wojsk własnych i zamiar dowódcy szczebla nadrzędnego;
- ◆ zadania bojowe ćwiczącego szczebla dowodzenia;
- ◆ położenie wyjściowe i ogólny zamiar działania sąsiadów;
- ◆ rubieże zarysu dynamiki walki.

Wyznaczenie zespołu autorskiego

Kierownik ćwiczenia po sformułowaniu koncepcji metodyczno-taktycznej wyznacza zespół autorski do opracowania ćwiczenia. Jest to ważne zadanie kierownika, gdyż zespół (kierownik zespołu autorskiego) praktycznie odpowiada za zmaterializowanie koncepcji metodyczno-taktycznej kierownika ćwiczenia w postaci niezbędnych dokumentów ćwiczenia. Do zespołu autorskiego powołuje się oficerów ogólnowojskowych oraz specjalistów RWiS. Oficerowie ci pod kierownictwem szefa zespołu autorskiego opracowują ćwiczenie w ter-

minie i zakresie przewidzianym przez kierownika ćwiczenia. Działanie oficerów zespołu autorskiego powinno być skoordynowane i planowo realizowane.

Udzielenie wytycznych szefowi zespołu autorskiego (głównemu autorowi ćwiczenia) do przygotowania ćwiczenia

Po wyznaczeniu zespołu autorskiego kierownik ćwiczenia udziela wytycznych do przygotowania ćwiczenia dla swoich zastępców i głównego autora ćwiczenia w których podaje:

- ❖ treść koncepcji metodyczno-taktycznej;
- ❖ rodzaj i terminy przedstawienia dokumentów do akceptacji;
- ❖ organizację dowodzenia oraz rejony i terminy osiągnięcia przez kierownictwo i ćwiczących gotowości do ćwiczenia;
- ❖ sposób powrotu do miejsca stałego pobytu;
- ❖ ilość i rodzaj środków bojowych, mps, uzbrojenia i sprzętu wojskowego oraz innych środków materiałowych;
- ❖ organizację rekonesansu rejonu ćwiczenia;
- ❖ inne wymagania i zalecenia.

Po udzieleniu wytycznych kierownik ćwiczenia powinien osobiście i poprzez swoich zastępców sprawować nadzór nad opracowaniem dokumentacji ćwiczenia.

Opracowanie ćwiczenia

Przed przystąpieniem do opracowania ćwiczenia, główny autor (zespół autorski) wykonuje szereg czynności wstępnych. W pierwszym rzędzie analizuje wytyczne przełożonego, po to aby uzmysłwić sobie treść tematu ćwiczenia, główny i szczegółowe cele szkoleniowe oraz rodzaj ćwiczenia. Powinien

on również zastanowić się nad tym jakie problemy zostały rozstrzygnięte i narzucone przez kierownika, a które należy rozwiązać samodzielnie. Istotą tych czynności wstępnych jest wypracowanie (uszczegółowienie) koncepcji metodyczno-taktycznej powstałej w umyśle przełożonego i przekazanej autorowi w wytycznych. W praktyce bardzo często przełożony (kierownik ćwiczenia) nie precyzuje jednak koncepcji metodyczno-taktycznej i dlatego główny autor (zespół autorski) musi wypracować ją samodzielnie i przedstawić do akceptacji przełożonemu. Aby usprawnić pracę nad wypracowaniem koncepcji szef zespołu autorskiego – główny autor ćwiczenia – opracowuje plan pracy zespołu autorskiego, w którym uwzględnia zasadnicze czynności przy opracowaniu koncepcji, a potem dokumentu podstawowego jakim jest plan przeprowadzenia ćwiczenia.

Po opracowaniu koncepcji metodyczno-taktycznej prowadzony jest najczęściej rekonesans kierownika ćwiczenia lub autorski. Niekiedy taki rekonesans prowadzi się także po opracowaniu planu przeprowadzenia ćwiczenia.

Przez cały okres opracowania ćwiczenia, główny autor koordynuje pracę wszystkich współautorów i czuwa nad tym aby zgodnie z koncepcją metodyczno-taktyczną w dokumentach ćwiczenia była zachowana spójność treści problematyki merytorycznej, metodycznej i organizacyjnej.

Podczas opracowania ćwiczenia najważniejszą czynnością głównego autora (zespołu autorskiego) jest opracowanie planu przeprowadzenia ćwiczenia. Jest to dokument, który wyraża koncepcję metodyczno-taktyczną i służy za podstawę do stworzenia niezbędnych sytuacji taktycznych (operacyjnych) umożliwiających przerobienie w czasie ćwiczenia wszystkich zagadnień szkoleniowych, a tym samym osiągnięcie zamierzonych celów. Plan przeprowadzenia ćwiczenia stanowi podstawę do opracowania wszystkich niezbędnych dokumentów do zorganizowania, prowadzenia i omówienia ćwiczenia.

Plan przeprowadzenia ćwiczenia wykonuje się w formie opisowej i graficznej (na mapie).

W części opisowej podaje się:

- temat, cele, główne zagadnienia szkoleniowe;
- miejsce i czas trwania ćwiczenia;
- strukturę ćwiczących (może być w formie schematu lub opisowo);
- skład bojowy stron;
- dotychczasowe działanie, położenie wyjściowe i zamiary walki stron, zadania najwyższego szczebla ćwiczącego (na cały czas trwania ćwiczenia);
- stosunki sił (dla uzasadnienia zamiarów stron i zadań szczebla ćwiczącego);
- etapy ćwiczenia i ich przebieg;
- limity amunicji, mps, środków zabezpieczenia materiałowego;
- organizację łączności i dowodzenia;
- terminy, miejsce i sposób omówienia ćwiczenia;
- planowane koszty ćwiczenia.

Z kolei w części graficznej wykonanej na mapie w odpowiedniej skali (w zależności od szczebla dowodzenia) ujmuje (wrysowuje) się:

- ◆ tytuł dokumentu, a w nim nazwę dokumentu, rodzaj ćwiczenia, uczestników ćwiczenia (z kim), temat ćwiczenia;
- ◆ umowną granicę państwową między stronami (jeśli wynika z potrzeb ćwiczenia);
- ◆ położenie wyjściowe i zamiary (działanie) strony ćwiczącej (na cały czas trwania ćwiczenia, a w tym:
 - położenie wyjściowe i zamiary walki (działań) szczebla nadrzędnego a w nich zadania bojowe szczebla ćwiczącego;
 - położenie wyjściowe, zadania i elementy zamiarów walki (działań) sił szczebla ćwiczącego;

- ◆ skład bojowy stron;
- ◆ rubieże zarysu dynamiki walki (oraz ich opis ujmujący termin, główne zagadnienie szkoleniowe – problem);
- ◆ podział ćwiczenia na etapy (numer etapu, czas, zagadnienia szkoleniowe) opracowany tylko do ćwiczeń dowódczo-sztabowych i szkieletowych;
- ◆ punkty pracy w terenie (wg. potrzeb);
- ◆ rzeczywiste rejony SD kierownictwa ćwiczenia i ćwiczących (tylko w ćwiczeniach szkieletowych).

4.2. Organizowanie ćwiczeń

Organizowanie ćwiczenia jest drugim etapem przygotowania ćwiczenia. Obejmuje ono zrealizowanie (wykonanie) szeregu złożonych przedsięwzięć umożliwiających właściwe rozpoczęcie i prowadzenie ćwiczenia.

W ramach akademii i WSO poszczególne przedsięwzięcia organizacyjne wykonują kierownicy grup szkoleniowych, dowódcy plutonów, kompanii, oficerowie katedr i wydziałów (fakultetów) oraz oddziałów szkolenia, a także oficerowie poszczególnych pionów zabezpieczających proces kształcenia w AW i WSO (głównie pionu logistycznego).

Zakres prac związanych ze zorganizowaniem ćwiczenia zależy od jego rodzaju, odmiany, rozmachu oraz miejsca jego prowadzenia.

Do zasadniczych przedsięwzięć związanych z organizowaniem ćwiczeń w akademii i WSO można zaliczyć:

- ❖ przygotowanie dokumentacji do wykorzystania w ćwiczeniu;
- ❖ opracowanie rozkazu w sprawie zorganizowania i przeprowadzenia ćwiczenia;
- ❖ powołanie i przygotowanie kierownictwa ćwiczenia;

- ❖ ustalenie obsady personalnej ćwiczących dowództw (sztabów);
- ❖ rozpoznanie i ewentualne przygotowanie rejonu (miejsca) ćwiczenia;
- ❖ zapotrzebowanie i przyjęcie środków łączności, pojazdów mechanicznych i zorganizowanie stanowisk dowodzenia;
- ❖ zorganizowanie zabezpieczenia logistycznego;
- ❖ zorganizowanie pracy ćwiczących zespołów w pomieszczeniach na terenie AW i WSO;
- ❖ przygotowanie ćwiczących do udziału w ćwiczeniu.

Należy podkreślić i to, że w toku organizowania ćwiczeń w zależności od ich rodzajów oraz miejsc prowadzenia, niektóre z wymienionych przedsięwzięć nie występują w ogóle, a ich zakres często bywa różny. Ponadto większość z tych przedsięwzięć podporządkowana jest problemom przygotowania rejonu (miejsca) ćwiczeń oraz przygotowania kierownictwa i ćwiczących do udziału w ćwiczeniu.

W dalszej części rozdziału omówione zostaną właśnie tylko te przedsięwzięcia.

Przygotowanie rejonu (miejsca) ćwiczenia

Przygotowanie rejonu ćwiczenia najczęściej sprowadza się do przygotowania miejsc rozgrywania poszczególnych epizodów ćwiczenia przez ćwiczących. W warunkach AW i WSO przygotowanie rejonów (miejsca) ćwiczenia dotyczy zazwyczaj obiektów stałych (sale wykładowe, szkolne ośrodki dowodzenia itp.), a także infrastruktury związanej ze stanowiskami dowodzenia. Miejsca ćwiczenia powinno sprzyjać realizmowi działania zespołów ćwiczących (dowództw, sztabów), a nade wszystko zapewnić możliwość zorganizowania łączności. Za przygotowanie miejsc ćwiczeń odpowiedzialny jest zastępca kierow-

nika ćwiczenia ds. logistycznych, a bezpośrednio kierownicy sekcji zabezpieczenia.

Przygotowanie kierownictwa ćwiczenia

Przygotowanie kierownictwa ćwiczenia to szereg przedsięwzięć o charakterze szkoleniowym i samokształceniowym. Które wykonuje się w celu:

- zapoznania osób funkcyjnych z kierownictwa ćwiczenia z planem przeprowadzenia ćwiczenia;
- uświadomienia osobom funkcyjnym z kierownictwa ćwiczenia obowiązków i zadań do wykonania przed i w czasie ćwiczenia;
- indywidualnego przygotowania się osób funkcyjnych do udziału w ćwiczeniu przez opracowanie niezbędnych dokumentów roboczych, wypisów z dokumentów ćwiczenia, planów pracy itp.;
- zgrania (przećwiczenia) działania poszczególnych osób funkcyjnych i komórek organizacyjnych kierownictwa ćwiczenia.

Przygotowanie kierownictwa ćwiczenia odbywa się z zasady w ramach całodniowego szkolenia (4-6 godzin lekcyjnych) zwanego powszechnie instruktażem do ćwiczenia. Składa się nań szkolenie zbiorowe wszystkich osób funkcyjnych kierownictwa ćwiczenia i grupowe w poszczególnych komórkach organizacyjnych kierownictwa oraz indywidualne (osobiste) przygotowanie się oficerów wchodzących w skład komórek organizacyjnych. W czasie szkolenia zbiorowego jego uczestników zapoznaje się z:

- ◆ tematem, celami i głównymi zagadnieniami szkoleniowymi;
- ◆ koncepcją i ogólnym przebiegiem ćwiczenia;
- ◆ organizacją kierownictwa ćwiczenia;
- ◆ składem uczestników ćwiczenia i strukturą organizacyjną stron;

- ♦ organizacją łączności i automatyzacją dowodzenia;
- ♦ innymi sprawami organizacyjnymi (np. żywienie, przejazd do rejonu ćwiczenia itp.)

W końcowej części szkolenia kierownik ćwiczenia, najczęściej w formie wytycznych podaje:

- ♦ rolę kierownictwa ćwiczenia;
- ♦ problemy wymagające skupienia głównej uwagi;
- ♦ zasady ochrony tajemnicy, zasady bezpieczeństwa i inne.

Kolejny etap przygotowania kierownictwa ćwiczenia odbywa się w ramach szkolenia w poszczególnych jego komórkach organizacyjnych. Oficerowie dokładnie zapoznają się z treścią otrzymanych dokumentów, a następnie pod kierunkiem osób funkcyjnych (kierowników grup, starszych rozjemców itp.) opracowują niezbędne materiały robocze, plany szczegółowe, czynią niezbędne notatki i wypisy z dokumentacji ćwiczenia.

W ramach ostatniej części przygotowania kierownictwa ćwiczenia (poprzez samodoskonalenie) oficerowie indywidualnie przygotowują się do wykonywania obowiązków funkcyjnych w kierownictwie ćwiczenia.

Organizowanie ćwiczeń w AW i WSO oprócz przedsięwzięć omówionych w poprzednich podrozdziałach obejmuje także wiele przedsięwzięć wykonywanych przy współudziale ZT i okręgów wojskowych.

Przygotowanie ćwiczących

Bardzo ważnym, chyba najważniejszym przedsięwzięciem w ramach organizacji ćwiczeń dowódczo-sztabowych i szkieletowych w uczelniach wojskowych jest przygotowanie się ćwiczących – studentów biorących udział w ćwiczeniu – do wypełniania różnorodnych funkcji zgodnie ze strukturą ćwiczenia.

W celu należytego przygotowania studentów AW i WSO do ćwiczeń dowódczo-sztabowych i ćwiczeń szkieletowych konieczne jest wcześniejsze zrealizowanie określonych tematów teoretycznych, ćwiczeń grupowych – uczących i wyjaśniających rolę i zadania dowódcy, oficera sztabu, szefa RWiS określonego szczebla dowodzenia – a niekiedy przeprowadzenie seminarium lub repetytorium z wybranej problematyki. Dopiero po takim przygotowaniu, studenci praktycznie przystępują do ww. rodzajów ćwiczeń, które są między innymi podsumowaniem ich wiedzy i umiejętności z zakresu metodologii pracy dowódcy, oficera sztabu, szefa RWiS w działaniach taktycznych (operacyjnych).

Samo przygotowanie studentów do ćwiczenia dowódczo-sztabowego oraz szkieletowego ma dość specyficzny charakter – nieco odmienny od przygotowania się do zajęć grupowych – wynikający z istoty i sposobu prowadzenia tych ćwiczeń. Specyfika ta polega m.in. na tym, że studenci w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych i szkieletowych (w odróżnieniu od ćwiczeń grupowych) występują w ramach dowództw (sztabów), które tworzone są ze studentów na okres ćwiczenia i pełnią w nich wyznaczone im funkcje dowódcy, oficera sztabu bądź szefa rodzaju wojsk i służb. Z tego wynika, że studenci obok przygotowania profesjonalnego (dotyczącego określonej osoby funkcyjnej) muszą umieć wykonywać zadania bojowe organizując pracę w dowództwach, sztabach w relacjach jako „przełożony” lub „podwładny”. Czyli inaczej mówiąc muszą znać model i sposób pracy osób funkcyjnych (komórek sztabu) w wyżej przedstawionych relacjach.

Ta specyfika wspólnej pracy nad rozwiązywaniem wspólnym problemów taktyczno-operacyjnych zobowiązuje studentów i kadrę dydaktyczno-naukową do organizowania (uczestniczenia) szczegółowych instruktaży do tych ćwiczeń.

Instruktaż do ćwiczenia dowódczo-sztabowego i szkieletowego obejmuje problematykę organizacyjną jak i też ustalenia natury merytorycznej. Prowadzony jest zazwyczaj ze wszystkimi studentami (oficerami) biorącymi udział w ćwiczeniu.

W części organizacyjnej instruktażu do ćwiczeń dowódczo-sztabowych i ćwiczenia szkieletowego podaje się studentom:

- temat, czas i miejsce ćwiczenia;
- strukturę organizacyjną ćwiczenia oraz kierownictwa i sztabu kierownictwa ćwiczenia, zespołów podgrywających, pozoracji pola walki i działań przeciwnika oraz rozjemców przy dowództwach (sztabach);
- funkcje (stanowiska służbowe) w jakich mają wystąpić studenci w czasie ćwiczenia oraz wykaz komórek organizacyjnych dowództw (sztabów), które w ćwiczeniu funkcjonują, a w skład których wchodzi studenci;
- ustalenia organizacyjne dotyczące funkcjonowania określonych komórek zabezpieczających realizację ćwiczenia (pobieranie map, rozkazów, zarządzeń bojowych, utajnianie dokumentów, itp.).

W części merytorycznej instruktażu, kierownik ćwiczenia (komendant /szef/ wydziału, katedry) przedstawia studentom ogólny przebieg ćwiczenia i w nim rolę studentów (grup szkoleniowych, plutonów) tworzących określone dowództwa (sztaby), zagadnienia (problemy taktyczne i operacyjne), które będą realizowane (rozwiązywane) w toku ćwiczenia, a także specyfikę ich rozwiązywania.

Oprócz instruktaży ogólnych dotyczących wszystkich uczestników ćwiczenia (chodzi tutaj oczywiście tylko o studentów AW i WSO) organizowane są również instruktaże w poszczególnych dowództwach (sztabach, które przeprowadzają wyznaczone osoby funkcyjne spośród studentów (AW) lub nauczyciele akademicki, lub kadra dowódcza (WSO) pełniący rolę rozjemców (dowódców) w poszczególnych dowództwach (sztabach).

W czasie tych instruktaży omawiane są szczegółowe sprawy organizacyjne dotyczące pracy poszczególnych osób funkcyjnych jak również całych sztabów (komórek organizacyjnych sztabów), a także rozstrzyga się problemy natury merytorycznej dotyczące określonych epizodów działań bojowych (epi-

zodów ćwiczeń), sposób wymiany informacji, przygotowania danych do decyzji, wypracowania decyzji, meldowania i uzasadniania decyzji, zadań itp.

Zarówno instruktaż ogólny jak i szczegółowy są bardzo potrzebne i mają ogromny wpływ na sposób i jakość rozpoczęcia i realizacji ćwiczenia.

Przygotowanie indywidualne studentów jest również specyficzne, bowiem każdy student praktycznie przygotowuje się do innej funkcji i dlatego przygotowanie indywidualne realizują oni samodzielnie w czasie i miejscu ustalonym przez siebie. W czasie indywidualnego przygotowania mogą oni jednak korzystać z konsultacji (rad) u nauczycieli akademickich. Mogą też rozstrzygać pewne kwestie (podobne) wspólnie w gronie kolegów.

Jeżeli ćwiczenie odbywa się w terenie lub w pomieszczeniach i terenie wyznaczone spośród studentów dowództwa (sztaby), a nawet poszczególne osoby funkcyjne powinny wcześniej zapoznać się z terenem przyszłych działań pod względem topograficznym i taktyczno-operacyjnym, jak również historycznym (chodzi o przebieg walk, bitew na tym terenie w minionych wojnach).

Przygotowanie się do ćwiczeń dowódczo-sztabowych i szkieletowych wymaga od studentów znacznego wysiłku intelektualnego, jak również czasu i dlatego powinno się ono rozpoczynać na kilka, a nawet kilkanaście dni przed ćwiczeniem. Rzetelne i wszechstronne merytoryczne przygotowanie się studentów do ćwiczeń wpływa w znacznej mierze na jakość i terminowość pracy w dowództwach (sztabach), jak również na poszczególnych stanowiskach funkcyjnych.

Niewątpliwie na efekty pracy wyznaczonych dowództw (sztabów) ma wpływ odpowiedni dobór studentów do poszczególnych funkcji. Dobór studentów na poszczególne funkcje (stanowiska) dokonują kierownicy (opiekunowie) grup szkoleniowych lub dowódcy pododdziałów szkolnych. Na stanowiska dowódców, szefów sztabów, a także szefów rodzajów wojsk wybierani są zazwyczaj studenci, którzy posiadają predyspozycje do kierowania (dowodzenia) zespołami ludzkimi (sztabami) jak również posiadający gruntowną wiedzę tak-

tyczno-operacyjną oraz z zakresu organizacji pracy dowództwa, sztabu, a także dowódców oficerów sztabu, szefów RWiS w działaniach bojowych.

4.3. Prowadzenie ćwiczeń

Prowadzenie ćwiczeń dowódczo-sztabowych i szkieletowych w AW i WSO obejmuje szereg przedsięwzięć wyodrębnionych pod nazwą poszczególnych okresów, których realizacja warunkuje właściwe działanie kierownictwa ćwiczenia oraz sam przebieg ćwiczenia.

W ćwiczeniach dowódczo-sztabowych i szkieletowych realizowanych w AW i WSO wyodrębnia się umownie cztery podstawowe okresy (etapy) dotyczące zarówno ćwiczących – studentów, jak i nauczycieli akademickich występujących w roli kierownika lub w składzie kierownictwa ćwiczenia.

Okres pierwszy – rozpoczęcie ćwiczenia – obejmuje czynności, które pozwalają studentom (pełniącym rolę dowódcy, oficera sztabu, szefa rodzajów wojsk i służb) osiągnąć do niego gotowość. Są to czynności (przedsięwzięcia) polegające na zebraniu się studentów w wyznaczonych miejscach, pomieszczeniach (gabinetach szkolnego ośrodka dowodzenia) lub terenie i sprawdzeniu ich stopnia przygotowania do ćwiczenia. W okresie tym następuje najczęściej wręczenie założeń lub rozkazu bojowego nakazującego przygotowanie się do działań (wykonania czynności wynikających z obowiązków osób funkcyjnych, w rolach których występują studenci) w określonej sytuacji taktycznej (operacyjnej). W tym okresie kierownik (kierownictwo) ćwiczenia dokonuje sprawdzenia stawiennictwa ćwiczących oraz stopnia ich przygotowania do ćwiczenia.

Okres drugi – przygotowania działań bojowych – obejmuje czynności (przedsięwzięcia) dotyczące merytorycznej działalności studentów (osób funkcyjnych) polegające na zapoznaniu się z określoną sytuacją bojową, przygotowaniu danych do podjęcia przez ćwiczącego dowódcę decyzji, przedstawieniu

(meldowaniu) decyzji przełożonemu, stawianiu zadań itp. W okresie tym mamy do czynienia z ważnymi momentami pracy studentów, gdyż właśnie ten okres – to czynności i działania – pozwala na zaprezentowanie swojej wiedzy w zakresie organizacji działań (walki), jako dowódca, oficer sztabu, szef RWiS, a w szczególności na przedstawienie podjętych decyzji i ich wszechstronnego uzasadnienia.

Okres ten dla kierownika (kierownictwa) ćwiczenia jest początkiem właściwej pracy i polega na wnikliwej obserwacji i ocenie studentów działających w określonych rolach oraz stwarzaniu warunków zbliżonych do takich, jakie występują w pracy dowódcy, oficera sztabu, szefa RWiS w czasie wojny.

Okres trzeci – prowadzenia działań bojowych czyli „dynamiki walki” dotyczy czynności (przedsięwzięć) prowadzenia walki. W tym czasie ćwiczący realizują zadania bojowe wynikające z podjętych decyzji, a przez to realizowane są założone cele i zagadnienia szkoleniowe ujęte w planie przeprowadzenia ćwiczenia.

Kierownik (kierownictwo) ćwiczenia w tym etapie wszechstronnie i wnikliwie zapoznaje się ze sposobem rozwiązywania problemów taktycznych (operacyjnych), konsekwencją wcielenia podjętych decyzji (zadań), reakcji na zaistniałe nieprawidłowości, udziela dodatkowych wytycznych, koryguje zadania dla ćwiczących, zatwierdza decyzje częściowe (w toku walki).

Okres czwarty – zakończenie ćwiczenia – obejmuje czynności (przedsięwzięcia) kończące ćwiczenie tzn. dotyczące przerywania działań (pracy) ćwiczących dowódców, dowództw (sztabów), zespołów podgrywających oraz przygotowujące ćwiczących studentów do omówienia ćwiczenia.

Wymienione okresy w czasie prowadzonych ćwiczeń mogą występować wszystkie i to jeden po drugim lub tylko niektóre, w zależności od celów ćwiczenia i etapów jego realizacji. Wymienione okresy nie mają charakteru kanonu, stanowią one bowiem tylko uporządkowany ciąg zdarzeń wynikający z toku pracy dowódcy, oficera sztabu, szefa RWiS w czasie przygotowania i prowadzenia walki.

Rozpoczęcie ćwiczeń

Sposób rozpoczęcia ćwiczeń grupowych dowódczo-sztabowych i szkieletowego w WSO i AW uzależniony jest od rodzaju, miejsca oraz celów jakie należy osiągnąć w toku ich realizacji.

a) **Ćwiczenia grupowe** w WSO i AW rozpoczynają się zazwyczaj w salach wykładowych lub w terenie. Ćwiczenie grupowe składa się najczęściej z jednego lub kilku zajęć (jednostek lekcyjnych). W trakcie rozpoczęcia ćwiczenia (zajęcia) jego kierownik sprawdza stan studentów i ich przygotowanie do uczestnictwa w ćwiczeniu. Rozpoczęcie ćwiczenia (zajęcia) grupowego poprzedzone jest przeważnie instruktażem, w czasie którego kierownik ćwiczenia (zajęcia) zapoznaje studentów z tematem, celami szkoleniowymi oraz podstawowymi zagadnieniami, które będą przerabiane w czasie ćwiczenia (zajęcia). Podaje również funkcje w jakich mają wystąpić studenci oraz ogólny przebieg ćwiczenia (jego strukturę). W czasie instruktażu lub przed nim wręcza się studentom założenie taktyczne (operacyjne) tzw. główne oraz założenie do konkretnego zajęcia, w którym podaje się określoną sytuację bojową, funkcję w jakich mają wystąpić studenci oraz zakres pracy do wykonania w celu przygotowania się do zajęcia.

Poszczególne zajęcia w ćwiczeniu grupowym należy rozpoczynać od podania tematu i sprawdzenia przygotowania studentów. W czasie sprawdzania przygotowania studentów kierownik ćwiczenia (prowadzący zajęcia) kontroluje sposób i jakość wykonanych prac (na przykład: stopień opanowania zalecanej do przestudiowania literatury, wrysowanie położenia wyjściowego na mapę itp.), stopień orientacji w sytuacji taktycznej, a na zajęciu w terenie – wyposażenie indywidualne (ubiór) szkolonych i stan zabezpieczenia materiałowo-technicznego.

Stopień opanowania zalecanej literatury można dokonywać w części wstępnej zajęcia lub w trakcie zajęć w czasie realizacji kolejnych zagadnień. Stopień znajomości sytuacji taktycznej (operacyjnej) czyli tzw.

„zorientowanie” sprawdza się najczęściej za pomocą pytań kontrolnych stawianych studentom w części wstępnej zajęcia.

Po sprawdzeniu przygotowania studentów, kierownik ćwiczenia (prowadzący zajęcia) przystępuje do realizacji zagadnień szkoleniowych, których kolejność powinna być zgodna z konspektem do zajęcia.

Rozpoczęcie realizacji zagadnienia powinno następować po podaniu tematu, celu, zagadnień szkoleniowych oraz ustaleniu czasu operacyjnego i określeniu ról (funkcji) w jakich występują studenci. Następnie kierownik ćwiczenia (zajęcia) wprowadza w sytuację taktyczną (operacyjną) określając równocześnie miejsce, a także czynności jakie muszą wykonać studenci w wyznaczonych uprzednio rolach.

Rozpoczęcie realizacji zagadnień (zajęcia) prowadzonych w terenie jest podobne jak w zajęciach w pomieszczeniach, z tym, że w terenie na każdym punkcie pracy należy najpierw dokonać orientowania topograficznego lub taktycznego. Kierownik ćwiczenia (zajęcia) najczęściej zleca wykonanie tej czynności studentom.

Orientowanie taktyczne i topograficzne powinno być dokładne ^{17/} i adekwatne do tematu rozpatrywanego zagadnienia (problemu).

Czynności wykonywane przez studentów w okresie rozpoczęcia ćwiczenia (zajęcia) grupowego podlegają ocenie i mają wpływ na ostateczną ocenę za ćwiczenie. Odpowiedni merytoryczne, prowadzenie orientowania taktycznego i topograficznego powinny być oceniane w trakcie ich przebiegu lub na końcu zajęcia.

b) Ćwiczenia dowódczo-sztabowe w WSO i AW rozpoczyna się od sprawdzenia obecności studentów w miejscu ćwiczenia (sale wykładowe, pomieszczenia szkolnego ośrodka dowodzenia). Jednakże początek właści-

^{17/} Orientowanie topograficzne powinno przebiegać w wyznaczonym czasie i dotyczyć tylko określonego miejsca pobytu lub wybranych – koniecznych z punktu widzenia taktycznego – kierunków. Orientowanie taktyczne należy realizować (terminowo) w czasie przejazdu do miejsca ćwiczenia i przed ważnymi zagadnieniami (rozpatrywanymi w różnym terenie). Orientowanie taktyczne natomiast powinno odzwierciedlać sytuację wrysowaną na mapę (szkic) w terenie z uwzględnieniem możliwości działania zarówno wojsk własnych jak i przeciwnika.

wego ćwiczenia liczy się od chwili wręczenia założenia taktycznego (operacyjnego) lub postawienia zadania bojowego. Założenie powinien wręczyć studentom kierownik ćwiczenia (przedstawiciel kierownictwa ćwiczenia) w takim czasie, aby ćwiczący mogli zapoznać się z sytuacją (położeniem wojsk własnych i przeciwnika) oraz przygotować się do ćwiczenia.

Po zajęciu nakazanych miejsc kierownik (kierownictwo ćwiczenia) dokonuje kontroli zajęcia tych miejsc, zwracając uwagę na zapewnienie łączności między sztabem kierownictwa ćwiczenia i podległymi mu sztabami niższych szczebli oraz zespołami (grupami) podgrywającymi. Sprawdzeniu podlega również znajomość przez ćwiczących aktualnej sytuacji taktycznej (operacyjnej) co w sposób miarodajny pozwala ocenić stopień przygotowania studentów do ćwiczenia.

Oprócz założenia głównego – o czym już wspomniano – ćwiczącym dowódcom i sztabom (wyznaczonym spośród studentów) wręcza się w określonej godzinie (w czasie operacyjnym) zadanie (zadania) w formie dyrektywy, rozkazu operacyjnego (bojowego), który odpowiada sytuacji taktycznej (operacyjnej) np.: planowanie działań bojowych, prowadzenie walki (bitwy) itp. Ponadto ćwiczące sztaby, a w szczególności szefowie rodzajów wojsk i służb otrzymują zarządzenia bojowe dotyczące sposobu wykorzystania podległych im sił i środków oraz zabezpieczenia bojowego. Zadanie bojowe może być również postawione studentom ustnie przez kierownika ćwiczenia występującego w roli przełożonego (dowódcy wyższego szczebla) lub wyznaczonego oficera z kierownictwa ćwiczenia.

We wszystkich przypadkach określa się ćwiczącym studentom dokładny termin meldowania decyzji (zamiaru), przedsięwzięcia kierownictwa w realizacji których mają uczestniczyć z racji pełnionych funkcji oraz czas gotowości do działania.

Ćwiczący dowódcy i sztaby organizują swoją pracę na podstawie założonych sytuacji taktycznych (operacyjnych) i otrzymanych zadań, wykonując czynności (obowiązki) wynikające z pełnionych funkcji w ćwiczeniu.

c) **Ćwiczenie szkieletowe** w warunkach AON ^{18/} i innych uczelni wojskowych realizowane jest w szkolnych ośrodkach dowodzenia lub w terenie z wykorzystaniem środków (sprzętu) łączności oddziałów i związków taktycznych.

Ćwiczenie szkieletowe rozpoczyna się w uczelniach wojskowych sprawdzeniem obecności i wyposażenia studentów, po czym następuje przejazd środkami transportu (autokarami) do miejsc ćwiczeń (w rejon poligonu, ośrodka ćwiczeń). Ćwiczenie szkieletowe, a szczególnie początkowy jego okres (przygotowanie działań bojowych) może odbywać się również w uczelni, a następne okresy w wyznaczonych rejonach w terenie. Ćwiczące dowództwa (sztaby) po przybyciu w rejon zajmują określone miejsca w pomieszczeniach, namiotach lub wozach dowodzenia.

Kierownictwo ćwiczenia zajmuje miejsce pracy w wyznaczonym /nych/ pomieszczeniu lub na stanowisku dowodzenia w terenie. Miejsce pracy kierownictwa powinno umożliwiać dogodne warunki do kierowania ćwiczeniem (odpowiedni system łączności) oraz stały kontakt ze studentami. Kierownik ćwiczenia (Komendant Uczelni – Rektor, Komendant Wydziału (fakultetu) w zależności od sytuacji przebywa w miejscu rozmieszczenia sztabu kierownictwa lub przy dowództwie (sztabie), którego działanie ma decydujący wpływ na realizację celów ćwiczenia.

Z chwilą zajęcia przez studentów (wyznaczone dowództwa /sztaby/) określonych miejsc pracy na SD lub w wyznaczonych pomieszczeniach i nawiązaniu przez nich łączności – wręcza się im założenia (jeśli nie dokonano tego wcześniej) oraz stawia zadanie w formie dyrektywy, rozkazu bojowego (operacyjnego) lub zarządzeń bojowych. W dokumentach tych podaje się ćwiczącym zasadnicze terminy dotyczące meldowania decyzji (zamiaru), realizacji podstawowych przedsięwzięć kierownictwa, gotowości do działania itp.

^{18/} W AON – ćwiczenie szkieletowe prowadzone jest w ośrodkach szkolenia poligonowego na bazie szkolenia określonych ZT, oddziałów.

Po otrzymaniu zadania bojowego (wstępnego zarządzenia) ćwiczący studenci wchodzi w drugi okres prowadzenia ćwiczenia zwany przygotowaniem działań bojowych.

Przygotowanie działań bojowych

Ćwiczący studenci (wyznaczone dowództwa, sztaby) po otrzymaniu rozkazów (zarządzeń wstępnych) wyższego szczebla dowodzenia przystępują do organizacji działań bojowych zgodnie z obowiązującymi regulaminami (instrukcjami).

W okresie tym kierownik ćwiczenia (zajęcia) ^{19/} lub kierownictwo ćwiczenia i rozjemcy zwracają szczególną uwagę na: stopień opanowania rozpatrywanych problemów taktycznych i operacyjnych; organizację pracy i współpracy wewnątrz i pomiędzy sztabami (komórkami sztabu); metodę wypracowania decyzji; sposób przedstawienia (meldowania) wniosków i propozycji do decyzji oraz wiarygodność przygotowanych kalkulacji taktycznych (operacyjnych); realizmu w ocenie możliwości bojowych wojsk własnych i przeciwnika oraz umiejętność przewidywania rozwoju sytuacji; umiejętność organizowania walki w terenie oraz wykorzystanie jego właściwości; konkretność i terminowość przekazywania zadań podległym szczeblom dowodzenia; organizację dowodzenia i współdziałania; organizację zabezpieczenia bojowego i wsparcia logistycznego oraz formę i treść opracowywanych dokumentów bojowych (operacyjnych) i ich przydatność do dowodzenia wojskami.

a) ćwiczenie grupowe

Okres dotyczący przygotowania działań bojowych w ćwiczeniu (zajęciu) grupowym – może się rozpocząć od analizy zadania, oceny położenia, zameldowania decyzji i jej uzasadnienia, postawienia zadań lub też od podania

^{19/} Dotyczy to zazwyczaj ćwiczenia grupowego, gdzie prowadzący zajęcia występuje w roli kierownika ćwiczenia i on kieruje przebiegiem ćwiczenia (zajęcia) osobiście występując w roli przełożonego, podwładnych i sąsiadów.

przez prowadzącego zajęcie – nowych danych o sytuacji. W każdej z tych sytuacji prowadzący zajęcia powinien wysłuchać propozycji dwóch - trzech studentów, a następnie krótko je podsumować wskazując i na dobre i słabe strony, tak aby ewentualnie następni referujący nie popełniali tych samych błędów. Może też kierownik zajęcia osobiście wystąpić w roli ćwiczącego dowódcy i zademonstrować sposób jego pracy w danej sytuacji.

Jednym z bardziej skomplikowanych zadań wykonywanych przez kierownika ćwiczenia jest uczenie studentów podejmowania decyzji. W toku ćwiczenia (zajęcia) grupowego nie powinien on narzucać studentom decyzji (rozwiązań) autorskich, gdyż taki sposób postępowania nie sprzyja kształtowaniu u nich zasadniczych cech dowódczych, do których zalicza się m.in.: myślenie taktyczne (operacyjne), wyobraźnię taktyczną (operacyjną), zdecydowanie w działaniu itp.

Jeżeli zaś decyzje (rozwiązania) studentów nie nadają się w całości do przyjęcia, ponieważ nie uwzględniają w pełni zaistniałej sytuacji lub są sprzeczne z zasadami taktyki (sztuki operacyjnej), a ponadto nie zapewniają realizacji celów szkoleniowych ćwiczenia (zajęcia), to kierownik umiejętnie i taktownie je koryguje, naprowadzając studentów na właściwy tok rozumowania. W przypadku większych uchybień może poprosić studenta o uzasadnienie podjętych decyzji. W sytuacji gdy większość studentów podejmuje złe decyzje, kierownik ćwiczenia jest zobowiązany wystąpić w roli przełożonego, wskazać na popełniane błędy, podać właściwe rozwiązanie i uzasadnić je.

Ćwiczenie grupowe dotyczące pracy dowódcy (oficerów sztabu, szefów rodzaju wojsk i służb) prowadzi się z reguły w terenie, zwłaszcza gdy przerabiane są takie zagadnienia jak: prowadzenie rekonesansu, stawianie zadań bojowych, organizowanie współdziałania i zabezpieczenia bojowego działań.

W zajęciach dotyczących wyżej wymienionej problematyki kierownik ćwiczenia zwraca uwagę na treść, kolejność i metody pracy dowódcy oraz na wszechstronną ocenę możliwości bojowych wojsk własnych i przeciwnika. Ponadto tak kieruje pracą ćwiczących, aby wczuwali się oni w rzeczywiste warun-

ki pola walki i prawidłowo uwzględniali teren, jego wszechstronną ocenę w zależności od celu i rodzaju działań.

b) ćwiczenie dowódczo-sztabowe w drugim okresie realizacji oprócz doskonalenia umiejętności profesjonalnych poszczególnych studentów wyznaczonych na konkretne funkcje w dowództwach (sztabach) daje również możliwość uczenia ich organizacji pracy wewnątrz sztabu (komórki sztabu), sporządzania meldunków, kalkulacji, analiz niezbędnych do podejmowania decyzji w określonej sytuacji itp.

W ćwiczeniu dowódczo-sztabowym kierownik ćwiczenia, jego zastępcy oraz oficerowie sztabu kierownictwa ćwiczenia (nauczyciele akademicki) powinni nadzorować realizację głównych przedsięwzięć, do których można zaliczyć m.in.: podejmowanie (wypracowywanie) decyzji, stawianie zadań bojowych, prowadzenie rekonesansów oraz organizowanie współdziałania i zabezpieczenia działań bojowych.

W wyniku prowadzonych obserwacji powinni oni ustalić stopień przygotowania ćwiczących dowódców, oficerów sztabu w zakresie umiejętności wykonywania obowiązków (zadań) związanych z pełnioną funkcją w ćwiczeniu oraz zespołowego działania w ramach sztabu (komórki sztabu).

Od początku drugiego okresu ćwiczenia ćwiczące dowództwa (sztaby) powinny czujnie śledzić zmiany w sytuacji, aby trafnie podjąć decyzję, a często dowodzić wojskami. Często może się zdarzyć, że ćwiczące dowództwa mogą podejmować decyzje które mogą zakłócić lub uniemożliwić przerobienie kolejnych zagadnień. Wówczas kierownik powinien tak kierować pracą ćwiczących, aby ci drudzy po otrzymaniu dodatkowych danych (informacji) byli skłonni skorygować wcześniej podjętą decyzję. Nie wolno natomiast kierownikowi narzucać własnych rozwiązań sytuacji. Korekta ma wynikać z głębokiej analizy sytuacji dokonanej przez ćwiczących po uwzględnieniu dodatkowych informacji lub zadań.

Ocena pracy ćwiczącego dowódcy (sztabu, szefów rodzajów wojsk i służb) ustalana jest przez kierownika sukcesywnie po przerobieniu kolejnych zagadnień szkoleniowych.

W ćwiczeniach dwustronnych ostateczna ocena studentów występujących w określonych rolach wynikać będzie z porównania (konfrontacji) podjętych decyzji przez dowódców przeciwstawnych stron ^{20/}.

c) ćwiczenie szkieletowe w okresie dotyczącym przygotowania działań bojowych przebiega podobnie jak ćwiczenie dowódczo-sztabowe z tym, że działania dowódców (sztabów) stają się bardziej realne, gdyż odbywają się w rzeczywistym terenie z zachowaniem warunków działań bojowych i z wykorzystaniem środków łączności.

W ćwiczeniach szkieletowych dodatkowo kierownictwo ćwiczenia oraz rozjemcy przy poszczególnych dowództwach i sztabach oprócz oceniania działalności planistyczno-organizacyjnej zwraca szczególną uwagę na realizację przedsięwzięć związanych z praktyczną pracą dowódcy (oficerów sztabu, szefów RWiS) w terenie, to jest w czasie prowadzenia rekonesansu, stawiania zadań bojowych, organizacji współdziałania i zabezpieczenia bojowego i logistycznego działań.

W przypadku gdy ćwiczenie szkieletowe prowadzone jest na kanwie ćwiczenia brygadowego lub dywizyjnego (oddziałów, ZT liniowych), biorący udział w tym ćwiczeniu studenci pełnią rolę dowódcy lub oficerów sztabów jako dublerzy.

W drugim okresie realizacji ćwiczenia organizowane są bardzo ważne przedsięwzięcia z punktu widzenia szkolenia dowództw i sztabów. Następuje w tym okresie wysłuchiwanie i uzasadnianie podejmowanych decyzji przez ćwiczących.

^{20/} Konfrontacji decyzji ćwiczących dowódców (sztabów) w warunkach AON dokonuje się zazwyczaj w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych dwustronnych realizowanych w terenie.

Wysłuchiwanie decyzji organizowane może być w ramach kalendarzowego czasu przygotowania obrony (przeciwuderzenia) przez przełożonego na stanowisku dowodzenia ćwiczącego dowódcy lub na stanowisku dowodzenia kierownika ćwiczenia – przełożonego. Może też odbywać się w sposób zbiorowy w wyznaczonym pomieszczeniu lub terenie przy udziale wszystkich uczestników ćwiczącego dowództwa (sztabu). Wysłuchanie decyzji ćwiczących dowódców i oficerów sztabu odbywa się w formie meldunku (referowania) lub konfrontacji (w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych dwustronnych).

W czasie wysłuchiwania decyzji kierownik ćwiczenia lub wyznaczona przez niego osoba) zwraca szczególną uwagę na:

- ❖ właściwe zrozumienie zamiaru przełożonego;
- ❖ konkretność i ściśle powiązanie treści meldowanych decyzji z rozgrywaną sytuacją taktyczną (operacyjną) z uwzględnieniem sytuacji pozamilitarnej na obszarze działań;
- ❖ zasadność wynikających z decyzji zadań pod względem czasu i możliwości bojowych wojsk;
- ❖ uwzględnienie wpływu położenia i możliwości rodzajów wojsk i służb uczestniczących w zabezpieczeniu powziętej decyzji;
- ❖ uwzględnienie przez meldujących wszystkich elementów stworzonej sytuacji logistycznej, chemicznej, poniesionych strat itp.;
- ❖ właściwe przewidywanie dalszego rozwoju działań bojowych.

Kierownik ćwiczenia (przedstawiciel sztabu kierownictwa ćwiczenia) w czasie wysłuchiwania decyzji nie powinien sugerować ćwiczącym rozwiązań autorskich. Każda decyzja powinna być poparta odpowiednim uzasadnieniem. Wszystkie propozycje dotyczące rozwiązania problemów taktycznych (operacyjnych) powinny wynikać z kalkulacji czasowo-przestrzennych oraz potencjału bojowego własnego i przeciwnika.

Wysłuchiwanie decyzji w ćwiczeniach grupowych, dowódczo-sztabowych i szkieletowych w ramach WSO i AW traktowane powinno być jako element procesu kształcenia. Bowiem studenci mają tutaj możliwości uczenia się, doskonalenia umiejętności oraz sprawdzania (konfrontacji) swojego przygotowania do realizacji obowiązków (zadań) osób funkcyjnych w oddziale, pododdziale.

Bezpośrednio z meldowaniem wiąże się również zatwierdzenie decyzji ćwiczących. Jest to przedsięwzięcie również bardzo ważne z punktu widzenia kształcenia studentów. Bowiem ocena czy zatwierdzenie decyzji (przyznanie powodzenia lub nie) uczy studentów pryncypialności i taktu w stosunkach przełożony-podwładny. Daje również możliwość wysłuchania ocen, uwag i niedoskonałości, które często ćwiczący nie byli w stanie spostrzec. Każde zatwierdzenie lub nie zatwierdzenie decyzji powinno być szczegółowo uargumentowane przez kierownika (przedstawiciela kierownictwa).

Prowadzenie działań bojowych „Dynamika walki”

W okresie ćwiczenia kiedy realizowane są działania bojowe tzw. „dynamika walki” główny wysiłek kierownictwa ćwiczenia oraz grup podgrywających skoncentrowany jest na zapewnienie terminowego rozwijania sytuacji, kontroli i obiegu informacji o sytuacji oraz reagowaniu ćwiczących na zachodzące zmiany. W „dynamice walki” wszystkie wiadomości o sytuacji oraz zadaniach przekazuje się ćwiczącym w takiej formie i takimi kanałami jakimi poszczególne dowództwa otrzymywały by je w warunkach bojowych (rozkazy, zarządzenia, informacje z nadrzędnego dowództwa, meldunki podwładnych), a także przez pozorowanie działań przeciwnika naziemnego i powietrznego (szczególnie w ćwiczeniu szkieletowym z udziałem wojsk). Wszystkie informacje o sąsiadach a przede wszystkim o przeciwniku powinny wynikać z zadań oraz możliwości rozpoznawczych danego szczebla. Informacje winny być kodowane, a korzystanie z tabel rozmównicznych powinno być nawykiem studentów. W pracach sztabowych wykorzystywane winny być również dokumenty (infor-

macje) zdobyczne jak m.in. zdobyte dokumenty na jeńcach, zabitych, zeznania jeńców itp.

W „dynamice walki” kierownictwo ćwiczenia powinno ćwiczącym stwarzać pełne warunki do permanentnej oceny sytuacji i podejmowania decyzji o użyciu sił i środków.

a) ćwiczenie grupowe

W ćwiczeniu grupowym okres dotyczący „dynamiki walki” rozpoczyna się od podania przez kierownika ćwiczenia nowej sytuacji bojowej. Wcześniej kierownik podaje czas operacyjny i określa role (funkcje) w jakich występują ćwiczący studenci.

Następnie wspólnie z nimi „ustala” miejsce pobytu dowódcy lub oficera sztabu, szefa RWiS tzn. osoby funkcyjnej w roli której występują oraz określa czynności, które osoby te powinny wykonać. Następnie kierownik ćwiczenia wyznacza czas na dokonanie oceny sytuacji, przedstawienie zamiaru (decyzji), może również zażądać postawienia zadań bojowych.

W celu stworzenia warunków bardziej zbliżonych do rzeczywistego pola walki, kierownik ćwiczenia może w trakcie zajęć stosować elementy ćwiczenia dowódczo-sztabowego. W zajęciach takich kierownik ćwiczenia wyznacza studentom nie tylko role dowódcy ale także innych oficerów dowództwa i sztabu, którzy to w realnej sytuacji bojowej znajdowali by się przy dowódcy. Kierownik ćwiczenia (zajęcia) grupowego w okresie „dynamiki walki” może również żądać uzasadnienia powziętej decyzji oraz zainicjować dyskusję na temat przedstawianych meldunków zamiaru lub decyzji.

Po przyjęciu jednego z zamiarów (decyzji), jako podstawy do dalszej pracy, kierownik ćwiczenia (zajęcia) przystępuje do przerabiania następnego zagadnienia (sytuacji bojowej). Nową sytuację tworzy na podstawie kolejno przekazywanych danych. Dane o sytuacji przekazuje się ćwiczącym studentom

różnymi sposobami tzn.: ustnie, na piśmie, lub wykorzystując techniczne środki łączności.

Ćwiczenie (zajęcie) grupowe odbywające się w terenie, a dotyczące „dynamiki walki” prowadzi się najczęściej na różnych punktach pracy. Po przybyciu na dany punkt kierownik ćwiczenia (zajęcia) nakazuje studentom przeprowadzić orientowanie topograficzne i faktyczne. Następnie po wprowadzeniu w sytuację taktyczną (operacyjną) wykonują oni określoną przez kierownika ćwiczenia (zajęcia) pracę (rozwiązują sytuację taktyczną) a następnie przedstawiają ją jak poprzednio w formie zamiaru lub decyzji. W czasie zajęć grupowych w terenie z „dynamiki walki” można także zastosować pozoracje pola walki i działań przeciwnika.

Po wyczerpaniu tematu (przerobieniu zaplanowanych zagadnień szkoleniowych) kierownik ćwiczenia (zajęcia) dokonuje jego podsumowania i ocenia pracę ćwiczących studentów.

b) ćwiczenie dowódczo-sztabowe i szkieletowe

W ćwiczeniach dowódczo-sztabowych i szkieletowych w odróżnieniu od ćwiczeń grupowych ingerencja kierownictwa ćwiczenia w rozgrywane sytuacje jest nieco ograniczona ^{21/}. Kolejność i treść poszczególnych sytuacji „dynamiki walki” kierownik ćwiczenia (zajęcia) powinien określić w toku działań. Czyni to z pewnym wyprzedzeniem tak aby przed przystąpieniem do realizacji każdej nowej decyzji cały skład kierownictwa zapoznał się z kolejnością narastania poszczególnych sytuacji i treścią danych o niej. System taki ogranicza do minimum przerwy w ćwiczeniu powodowane często ustalaniem nowych sytuacji bojowych. Ważne znaczenie dla terminowego ustalenia poszczególnych sytuacji ma napływ do kierownictwa decyzji, rozkazów i zarządzeń wydawanych przez ćwiczących dowódców, ich sztaby oraz szefów rodzajów wojsk i służb, a także uzyskanie charakterystycznych i istotnych danych dla powstałych

^{21/} Ćwiczenie szkieletowe realizowane w WSO i AON jest najczęściej ćwiczeniem podsumowującym proces kształcenia studentów i dlatego trudno o większą ingerencję, gdyż chodzi o ocenę wiedzy i umiejętności studentów jaką zdobyli w trakcie studiów.

w wyniku ich postępowania sytuacji taktycznych (taktyczno-operacyjnych). Osiąga się to najlepiej wówczas, gdy kierownik ćwiczenia (zajęcia) i towarzyszące osoby z kierownictwa lub rozjemcy wysłuchują decyzji i zadań, które stawiają dowódcy (szefowie RWiS) jednej lub obu stron^{22/}.

Wnikliwa obserwacja i ocena działań studentów występujących w roli dowódców, oficerów sztabu oraz szefów RWiS daje podstawę kierownikowi (kierownictwu) ćwiczenia do rozstrzygnięcia zasadności działania lub powodzenia (jeśli występowały dwie strony) i ustalania kolejnej sytuacji. W następstwie tego opracowuje się sytuacje szczegółowe uwzględniające działanie przeciwnika, a pomocnicy kierownika ćwiczenia do spraw rodzajów wojsk wyznaczają umowne położenie pododdziałów rodzajów wojsk. Sytuację opracowuje sztab kierownictwa ćwiczenia z dokładnością jednego, dwóch szczebli w dół od szczebla ćwiczącego.

Podawane przez kierownictwo ćwiczenia dane powinny doprowadzić do powstania kolejnej sytuacji. Dotyczy to zwłaszcza grup podgrywających, chociaż nie wyklucza się ciągłego narastania sytuacji „od góry” to jest podawania danych za wyższy szczebel dowodzenia przez kierownictwo ćwiczenia.

Grupy podgrywające podają w swoich meldunkach dowódcom (sztabom) tylko te dane, które w konkretnej sytuacji bojowej mogą znać dowódcy podległych im pododdziałów.

Wiadomości o sąsiadach podawane są w zasadzie wyłącznie na żądanie ćwiczących i tylko w razie konieczności. W czasie przekazywania danych o sytuacji – oficerowi kierownictwa występują w roli określonych osób funkcyjnych (przełożonego, oficera sztabu szczebla nadrzędnego, sąsiada itp.). W celu stworzenia w ćwiczeniu warunków zbliżonych do sytuacji bojowej informacje (wiadomości o przeciwniku) te podaje się dowódcom, szefom sztabów, czy innym ćwiczącym oficerom w różnym czasie i w różny sposób np.

^{22/} W ćwiczeniu dowódczo-sztabowym i szkieletowym jednostronnym decyzję ćwiczącego dowódcy (szefa RWiS) można sprawdzić przez działanie zespołu podgrywającego lub pozoracje pola walki i działań przeciwnika.

w formie komunikatów nadawanych przez radio, danych z rozpoznania lotniczego, informacji od jeńców itp.

Duże znaczenie dla przebiegu ćwiczeń dowódczo-sztabowych i szkieletowych w uczelniach wojskowych ma również ciągłe przekazywanie danych z rozpoznania dotyczących przeciwnika. Wiadomości powinny narastać stopniowo w czasie i przestrzeni. W ćwiczeniach realizowanych w uczelniach wojskowych praktykuje się również zamienność funkcji w określonych sytuacjach bojowych, a także przekazywanie dowodzenia jeden organ dowodzenia drugiemu.

Zakończenie ćwiczenia

Ćwiczenie kończy się po zrealizowaniu tematu ćwiczenia (przerobieniu wszystkich zagadnień szkoleniowych) w miejscu zakończenia (sala wykładowa), szkolny ośrodek dowodzenia, teren, poligon) lub w innym wyznaczonym przez kierownika miejscu.

Ćwiczenie grupowe kończy się zazwyczaj omówieniem prowadzonym przez kierownika zajęć lub kierownika zespołu autorskiego ćwiczenia w wyznaczonym miejscu.

Ćwiczenia dowódczo-sztabowe oraz szkieletowe z wykorzystaniem pomieszczeń SOD kończą się omówieniem organizowanym dla wszystkich uczestników ćwiczenia we wcześniej wyznaczonej sali (auli). Zakończenie ćwiczenia dowódczo-sztabowego i szkieletowego w ramach uczelni wojskowych jest okazją do zaprezentowania wytworów pracy studentów w szczególności map, dokumentów graficznych, opisowych, kalkulacji, szkiców ugrupowań bojowych, przebiegu walki itp.

ZAKOŃCZENIE

Zebrany i przedstawiony materiał w niniejszym opracowaniu teoretycznym jest wynikiem wieloletnich przemyśleń i dociekań autora opracowania.

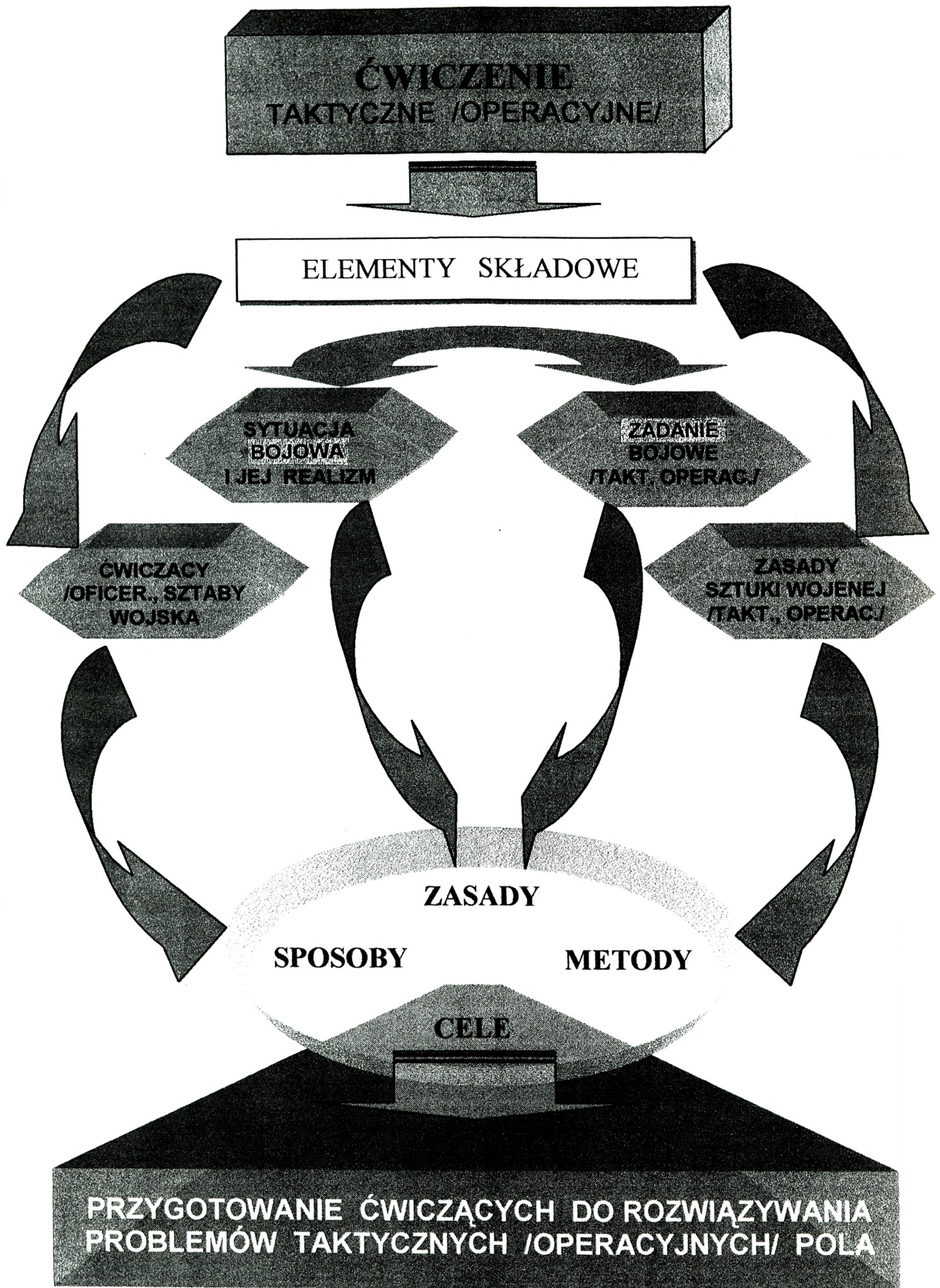
Wydaje się, że przedstawiony materiał może z powodzeniem służyć kadry dydaktyczno-naukowej uczelni wojskowych oraz studentom kursów pedagogicznych do osobistych przemyśleń, a może nawet czerpania z niego pewnych wskazówek i wzorców do własnego postępowania w czasie przygotowania i prowadzenia ćwiczeń w uczelniach wojskowych.

BIBLIOGRAFIA

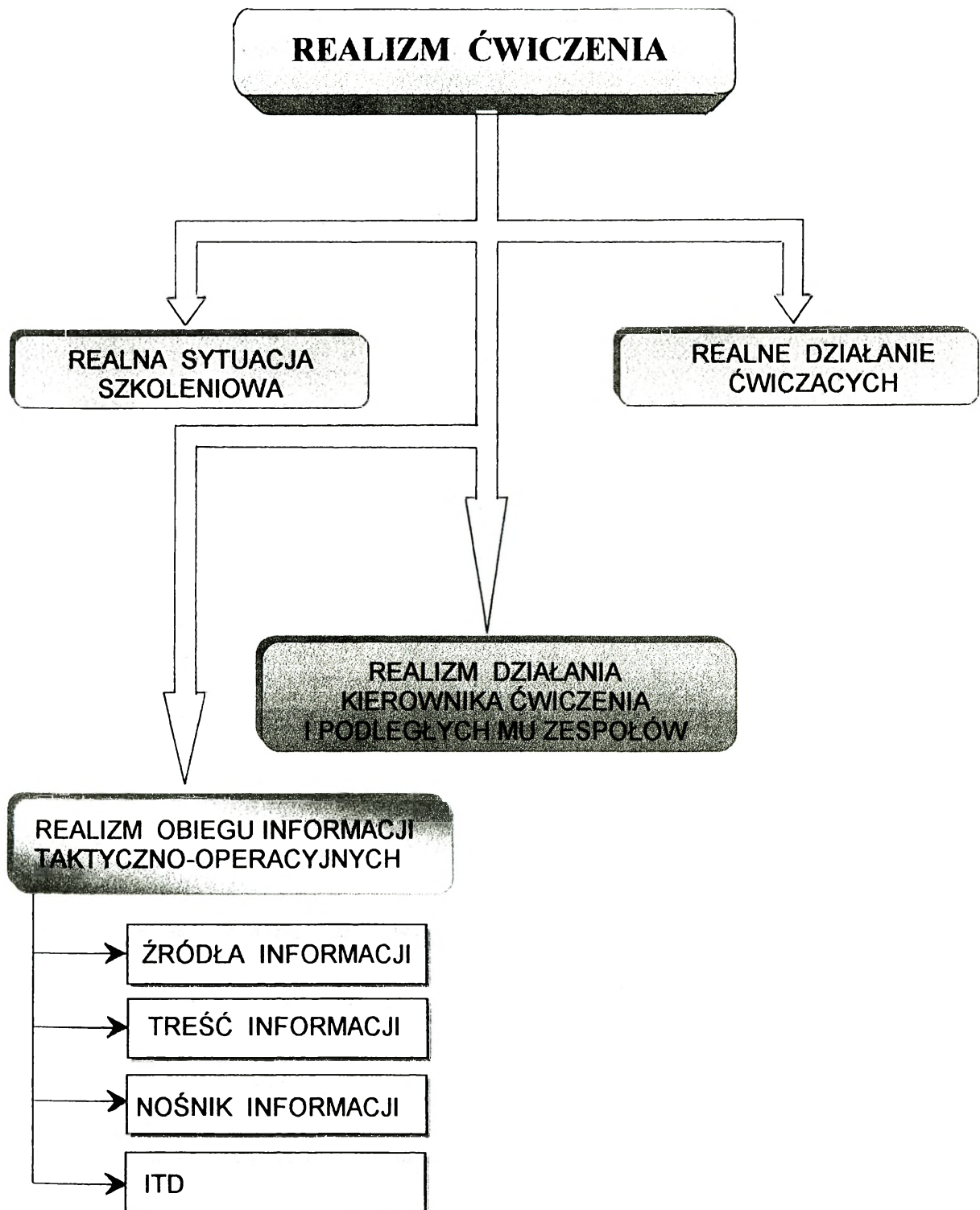
1. Instrukcja o przygotowaniu i prowadzeniu ćwiczeń z dowództwami i sztabami w Siłach Zbrojnych RP. Szt. Gen. WP. Warszawa 1995.
2. Łazarek J.: Opracowanie, przygotowanie i prowadzenie ćwiczeń grupowych. ASG WP. Warszawa 1987.
3. Łazarek J.: Analiza tematu ćwiczenia taktycznego. ASG WP. Warszawa 1988.
4. Metodyka kształcenia w Akademii Obrony Narodowej. Praca zbiorowa. AON. Warszawa 1993.
5. Metodyka przygotowania i prowadzenia ćwiczeń taktycznych i operacyjnych w wojskach lądowych. Praca zbiorowa. AON. Warszawa 1993.
6. Nożko K.: Kształcenie dowódców i oficerów sztabu w AON. Biuletyn Informacyjny Wyższych Uczelni Wojskowych. Rok 1991, nr 1.
7. Okoń W.: Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej. PWN. Warszawa 1967.
8. Okoń W.: Słownik pedagogiczny. PWN. Warszawa 1981.
9. Pomykało W. (Red.): Encyklopedia pedagogiczna. Wyd. 1. Fundacja Innowacja. Warszawa 1993.
10. Stępień R.: Rozwój i doskonalenie kształcenia w wyższym szkolnictwie wojskowym. AON. Warszawa 1990.
11. Szulc B.: Możliwości doboru i porządkowania treści kształcenia w wyższym szkolnictwie wojskowym. „Szkolnictwo-3”. AON. Warszawa 1993.
12. Zakrzewski J.: Wybrane zagadnienia z dydaktyki wojskowej. ASG WP. Warszawa 1974.
13. Żegnałek K.: Uwarunkowania efektywności kształcenia i ich badanie w uczelni wojskowej. Dydaktyka Szkoły Wyższej. Rok 1990, nr 7.

WYKAZ RYSUNKÓW (SCHEMATÓW)

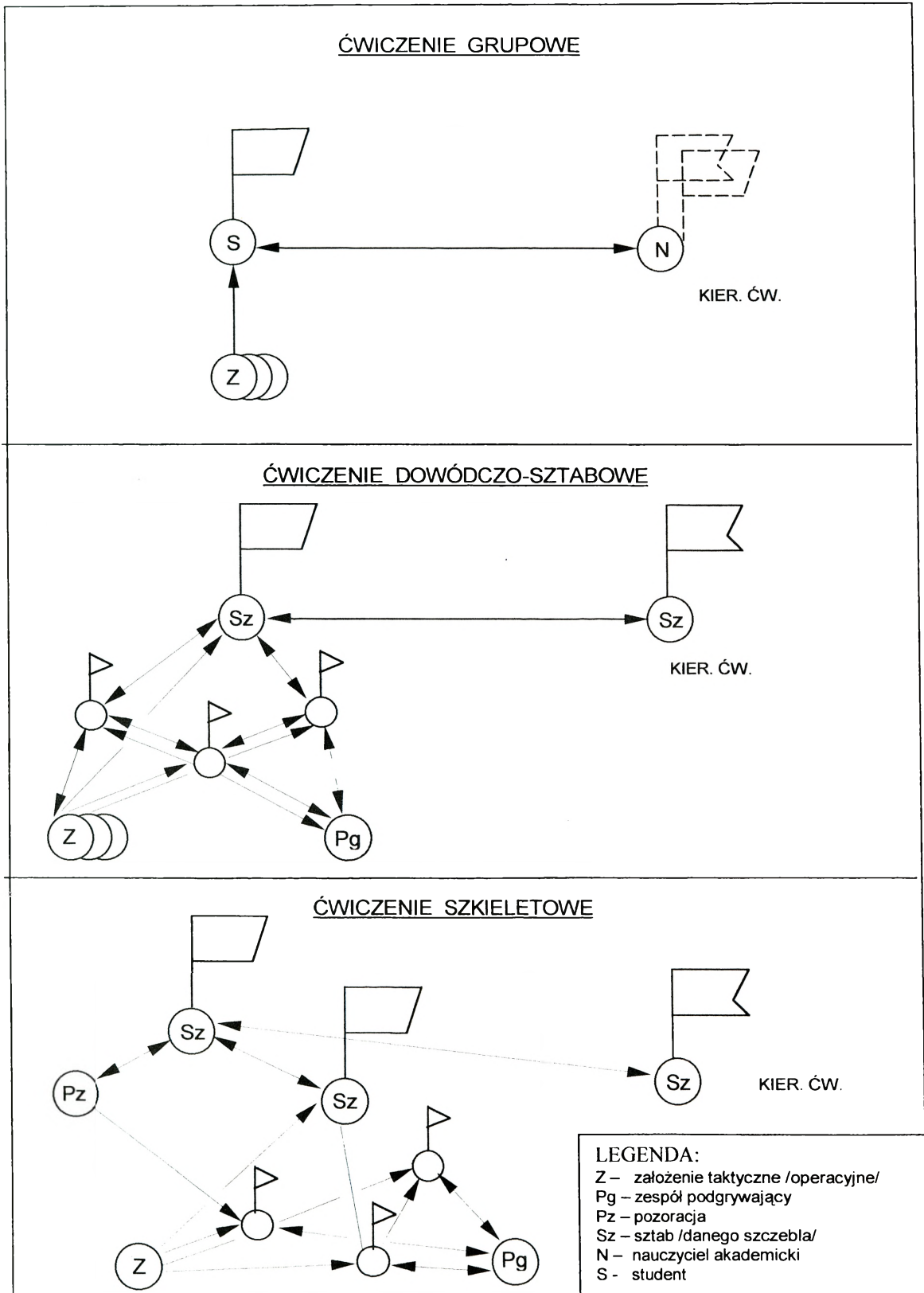
- Rys. 1. Elementy ćwiczenia taktycznego (operacyjnego) jako zjawiska dydaktycznego
- Rys. 2. Realizm ćwiczenia taktycznego (operacyjnego).
- Rys. 3. Obieg informacji decyzyjno-wykonawczej w ćwiczeniu taktycznym /operacyjnym/.
- Rys. 4. Zasady szkolenia (kształcenia) oraz metodyczne zasady prowadzenia ćwiczeniach taktycznych (operacyjnych).
- Rys. 5. Miejsce ćwiczeń grupowych, dowódczo-sztabowych i szkieletowych w procesie kształcenia w AON.
- Rys. 6. Ćwiczenia taktyczne (operacyjne) realizowane w WSO i AW.
- Rys. 7. Odmiany ćwiczenia grupowego stosowane w WSO i AW.
- Rys. 8. Odmiany ćwiczenia dowódczo-sztabowego stosowane w WSO i AW.
- Rys. 9. Ideowy schemat przygotowania i prowadzenia ćwiczeń taktycznych (operacyjnych) w WSO i AW.

Rys. 1. Elementy ćwiczenia taktycznego (operacyjnego) jako zjawiska dydaktycznego

Rys. 2. Realizm ćwiczenia taktycznego (operacyjnego)

Rys. 3 Obieg informacji decyzyjno-wykonawczej w ćwiczeniu taktycznym /operacyjnym/

ZASADA – REGUŁA, NORMA POSTĘPOWANIA, PRAWO
 PODSTAWOWE /*Słownik języka polskiego. PWN.*
Warszawa 1993r., s. 1123/.

A. OGÓLNE ZASADY SZKOLENIA /KSZTAŁCENIA/

- 1) ŚWIADOMEJ AKTYWNOŚCI;
- 2) JEDNOCI SZKOLENIA /KSZTAŁCENIA/ I WYCHOWANIA /ORAZ
 BADAŃ NAUKOWYCH/;
- 3) SYSTEMATYCZNOŚCI /SYSTEMOWOŚCI/;
- 4) POGLĄDOWOŚCI;
- 5) ŁĄCZENIA TEORII Z PRAKTYKĄ;
- 6) PRZYSTĘPNOŚCI /STOPNIOWANIA TRUDNOŚCI/;
- 7) TRWAŁOŚCI WIEDZY, UMIEJĘTNOŚCI I NAWYKÓW;
- 8) EFEKTYWNOŚCI.

B. SZCEGÓŁOWE ZASADY SZKOLENIA /KSZTAŁCENIA/

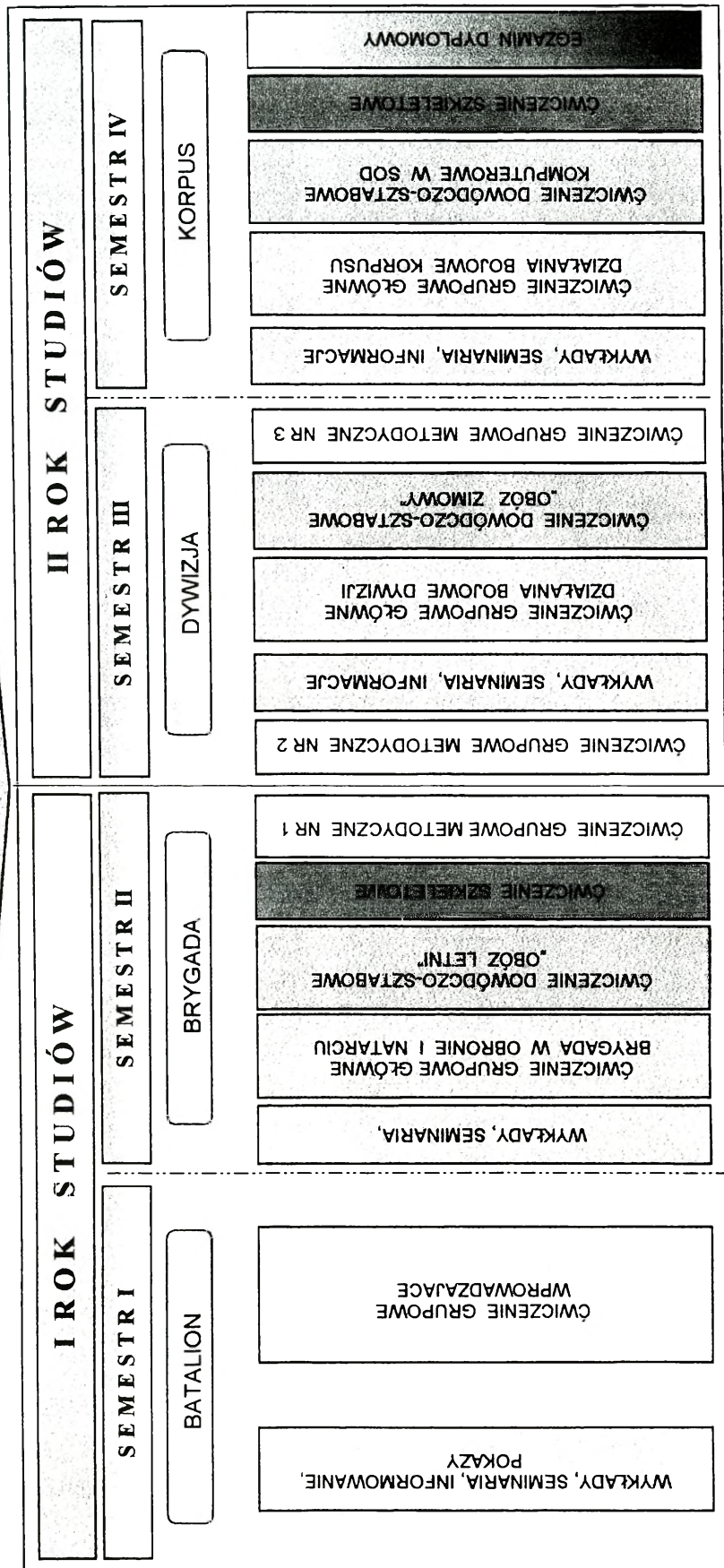
- 1) REALIZMU SZKOLENIA /KSZTAŁCENIA/ WOJSKOWEGO;
- 2) INDYWIDUALIZACJI I ZESPOŁOWOŚCI.

C. ZASADY METODYCZNE PROWADZENIA ĆWICZEŃ TAKTYCZNYCH /OPERACYJNYCH/

- 1) PROWADZENIA ĆWICZEŃ WEDŁUG DYCYZJI ĆWICZĄCYCH
 DOWÓDCÓW;
- 2) RÓWNOŚCI SZANS STRON ĆWICZĄCYCH;
- 3) CIĄGŁOŚCI ĆWICZENIA;
- 4) ZACHOWANIA W TAJEMNICY KONCEPCJI ĆWICZENIA.

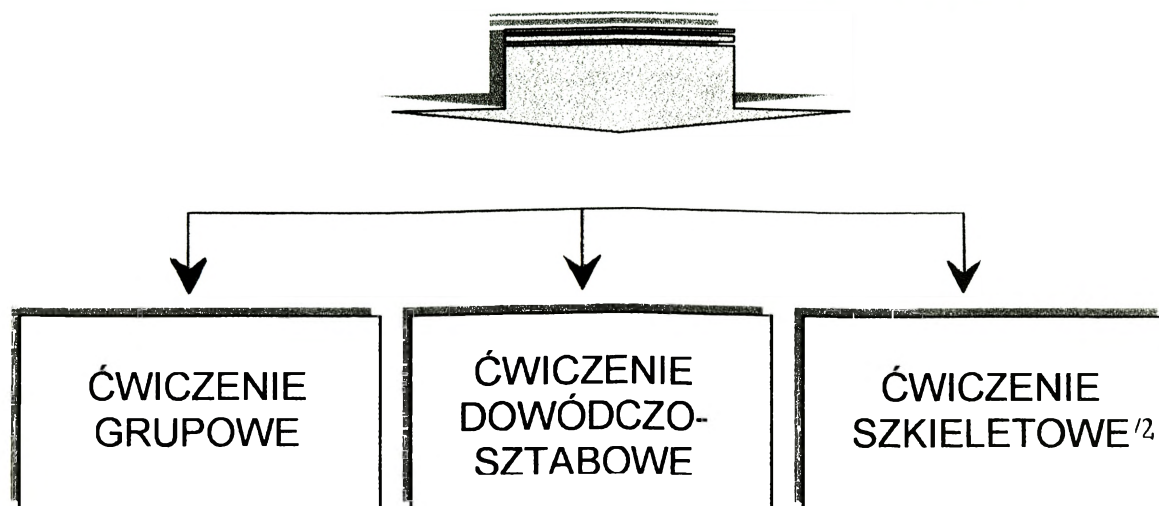
*Rys. 4. Zasady szkolenia (kształcenia) oraz metodyczne zasady prowadzenia
 ćwiczeń taktycznych (operacyjnych)*

ORGANIZACJA PROCESU KSZTAŁCENIA W AKADEMII OBRONY NARODOWEJ

Rys. 5. Miejsce ćwiczeń grupowych, dowódczo-sztabowych i szkieletowego w procesie kształcenia w AON

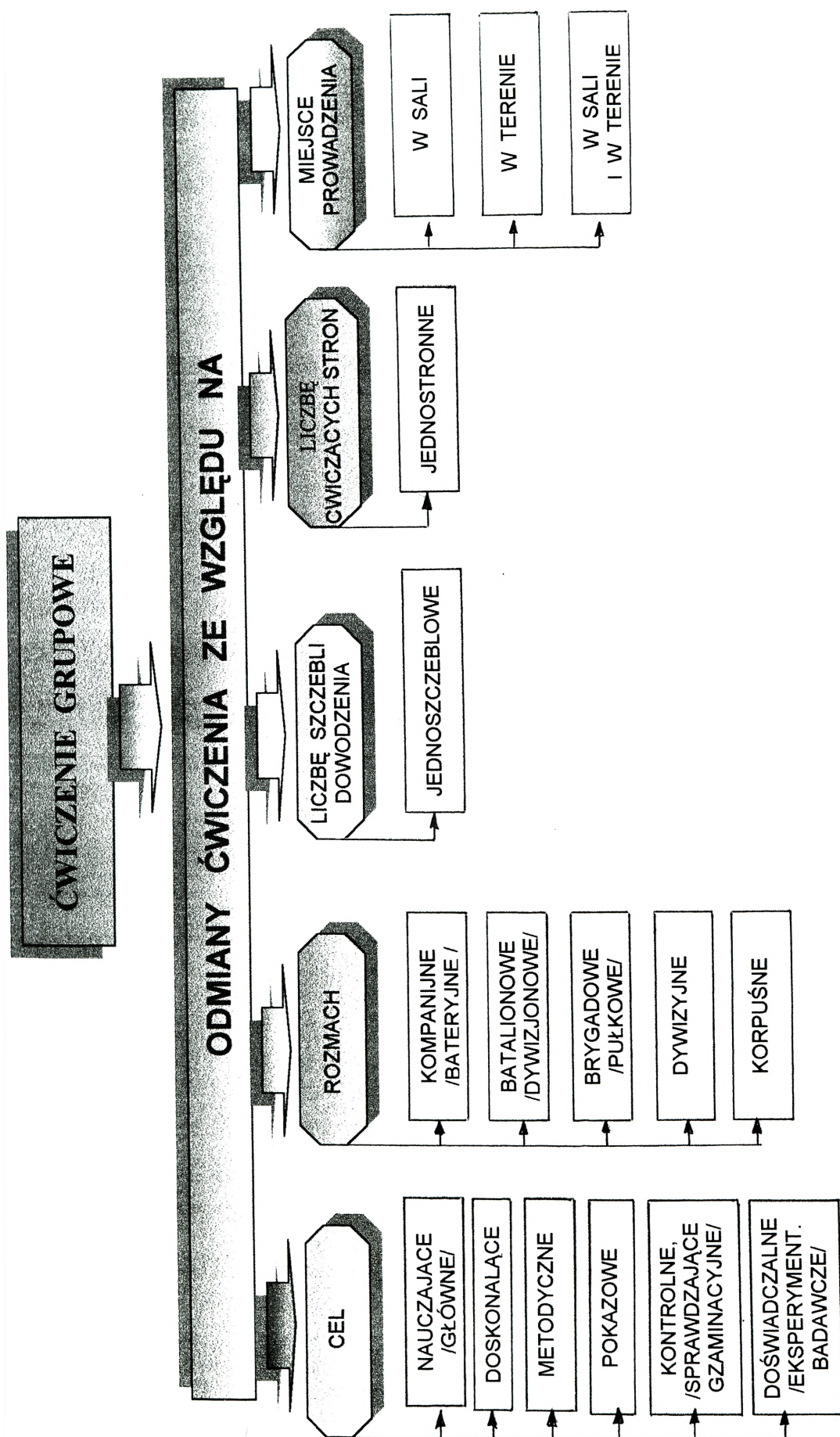
ĆWICZENIA TAKTYCZNE (OPERACYJNE) REALIZOWANE w WSO i AW ^{1/}

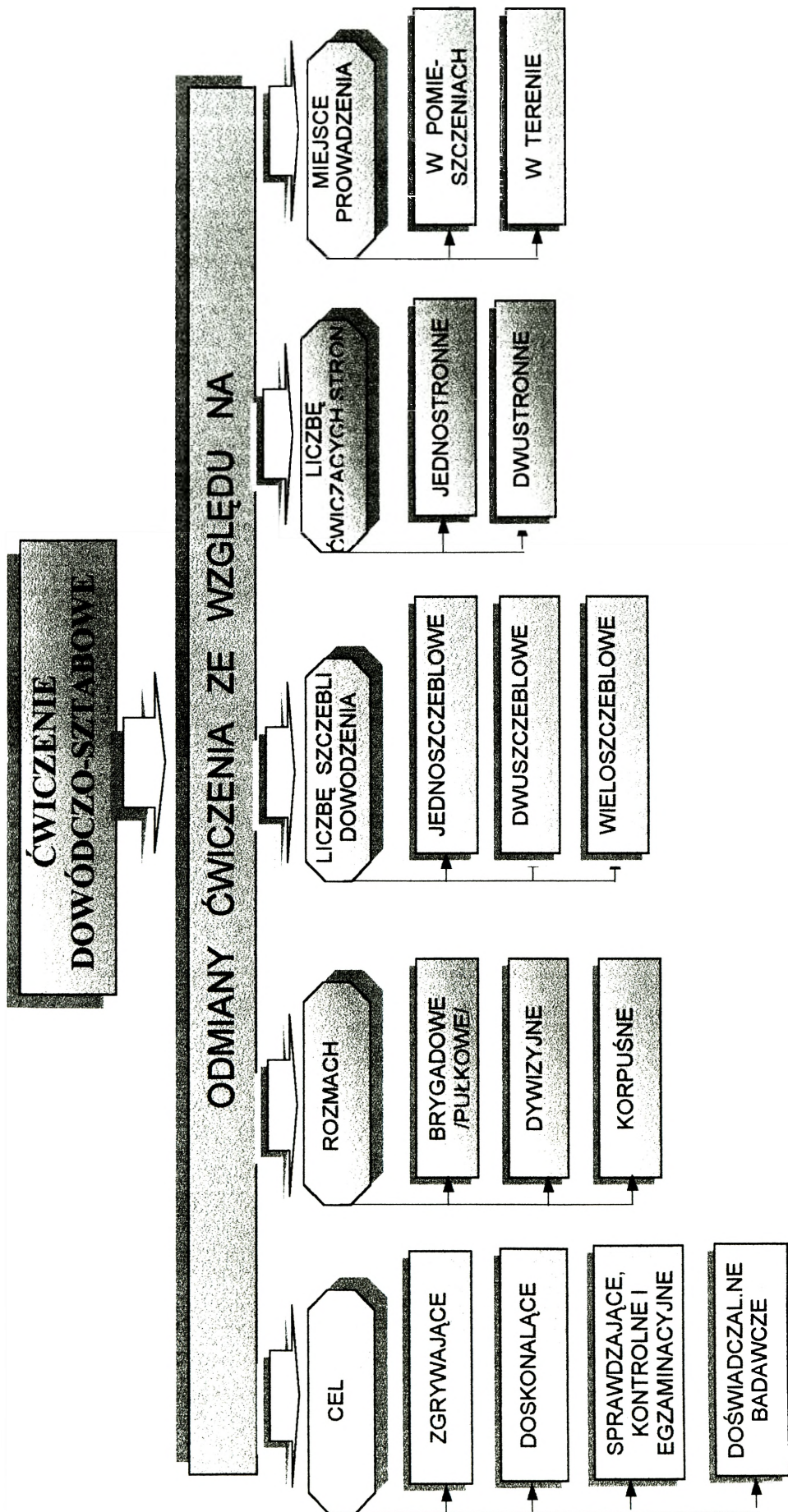
1/ Dotyczy ćwiczeń w szczególności prowadzonych w WSO im. T. Kościuszki i WSO im. St. Czarnieckiego oraz Akademii Obrony Narodowej.

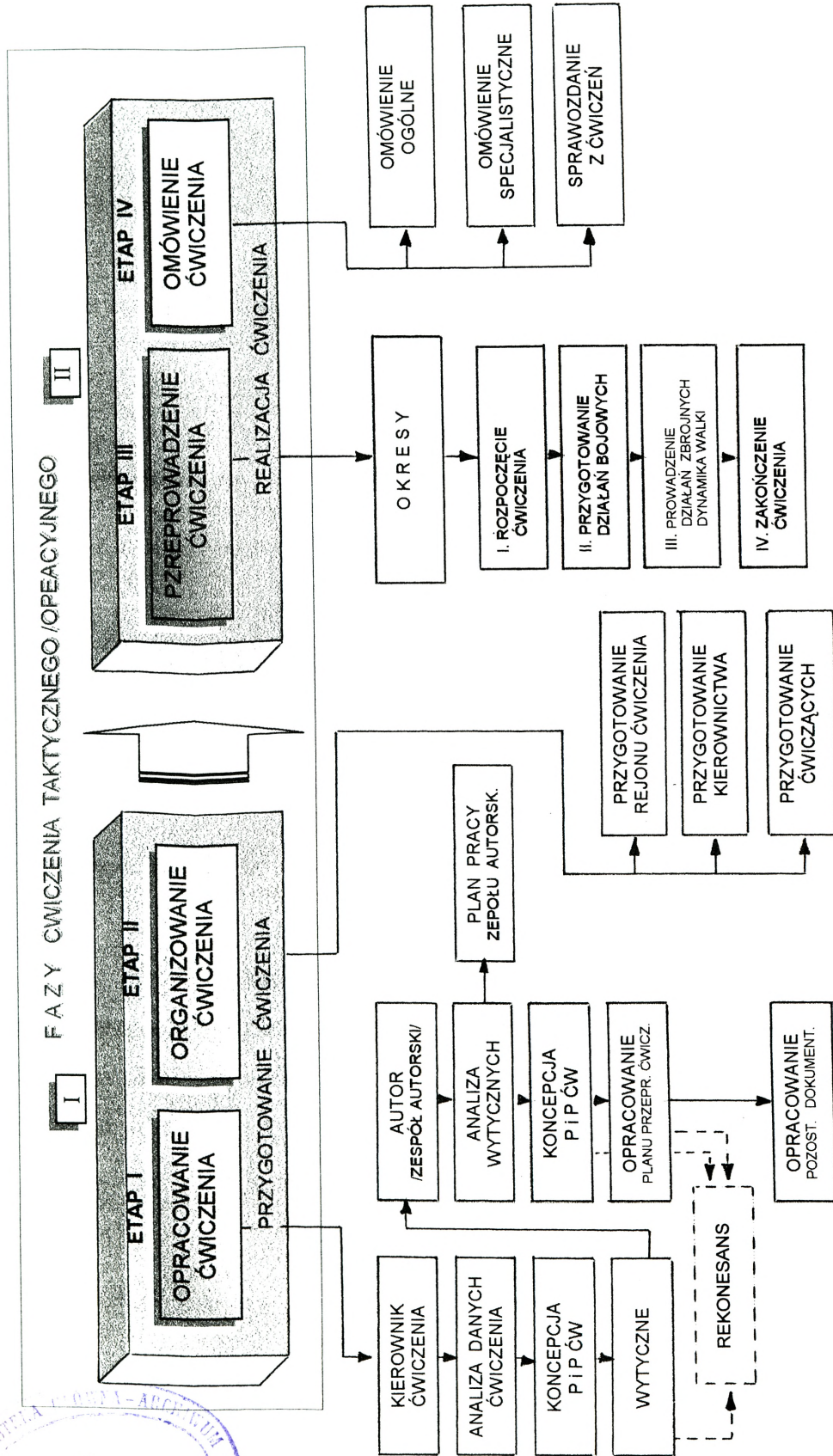
2/ Ćwiczenie szkieletowe to odmiana ćwiczenia dowódczo-sztabowego realizowanego w terenie z wykorzystaniem środków dowodzenia i łączności. Stosowane obecnie w AON i należą do ćwiczeń podsumowujących proces kształcenia po drugim roku studiów dyplomowych.

Rys. 6. Ćwiczenia taktyczne (operacyjne) realizowane w WSO i AW

Rys. 7. Odmiany ćwiczenia grupowego stosowane w WŚO i AW

Rys. 9. Ideowy schemat przygotowania i prowadzenia ćwiczeń taktycznych (operacyjnych) w WSO i AW

